УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Мушкарац као жртва насиља у породици

(Мастер рад)

Ментор:

Проф. др Миомира Костић

Студент:

Теодора Ристић

Број индекса:

М 004/25 - УП

Ниш, 2026.

С А Д Р Ж А Ј

УВОД.....1

I Породица и породично насиље

1. Појам и социјална улога породице.....5
1.1. Структуралне аномалије и породични криминалитет.....5

2. Породично насиље.....6
2.1. Врсте породичног насиља.....7

3. Насиље у породици као део родно заснованог насиља.....7

4. Међународни систем заштите.....9
4.1. Конвенција УН о правима детета.....10
4.2.Истанбулска конвенција.....11

5. Кривично дело насиља у породици - појам, елементи и карактеристике насиља у породици.....12

6. Ресторативна правда у функцији заштите од насиља у породици.....16

II Виктимизација у породици

7. Насиље према деци.....20

8. Криминална виктимизација деце.....21

9. Феноменолошке карактеристике криминалне виктимизације деце.....23
9.1. Мере превенције виктимизације детета.....24

10. Жртва насиља као потенцијални преступник.....26

III Мушкарац као жртва насиља у породици

11. Мушкарац – жртва насиља у породици.....29

12. Насиље над мушкарцима.....30

13. Одређење, врсте, починиоци и последице насиља над мушкарцима.....32
13.1. Одређење насиља над мушкарцима.....32
13.2. Врсте насиља.....33
13.2.1. Прогањање (stalking).....33

13.3. Починиоци насиља.....34
13.4. Последице насиља.....34

14. Виктимизација особа мушког пола – дечака и мушкараца.....35
14.1. Родни стереотипи и секундарна виктимизација.....36

IV Мушкарац као жртва партнерског и брачног насиља

15. Насиље у браку.....38

16.Теоријска објашњења насиља у браку и партнерским односима.....40

17. Насиље у везама адолесцената.....41

18. Жене као учиниоци кривичног дела насиља у породици.....42

V Специфичности мушке виктимизације

19. Проблем ћутања.....46

20. Синдром претученог мушкарца.....47

VI Практични аспект

21. Приказ случаја из праксе.....48

Закључна разматрања.....52

Попис коришћене литературе.....54

Остала истраживачка грађа.....58

Сажетак.....59

Summary.....60

Биографија студента.....61

УВОД

Насиље у породици представља сложен друштвени, правни и криминалистички проблем који може обухватити било ког члана породице, независно од пола и старосне доби. У стручној и широј јавности насиље у породици традиционално се најчешће посматра кроз призму жене као жртве, док положај мушкарца као жртве насиља остаје недовољно истражен и препознат. Велики проблем представљају друштвени стереотипи и очекивања везана за улогу мушкарца, због којих мушкарци могу теже препознати себе као жртву, ређе пријављивати насиље и нерадо тражити помоћ надлежних институција.

Предмет овог мастер рада јесте положај мушкарца као жртве насиља у породици, са посебним освртом на појавне облике насиља, његове узроке и последице, специфичности процеса виктимизације мушкараца, као и друштвене и правне околности које утичу на препознавање, пријављивање и процесуирање насиља према мушкарцима.

Значај истраживања огледа се управо у потреби да се насиље у породици сагледа свеобухватно, без унапред постављених претпоставки о полу жртве и учиниоцу. Насиље над мушкарцима често остаје недовољно истражено а неки од разлога могу бити развијање осећаја стида и страха од осуде околине, неповерење у могућност добијања адекватне помоћи и заштите. Због наведених околности стварни обим насиља над мушкарцима неретко остаје скривен, што утиче даље на његово сагледавање, истраживање и правовремено реаговање.

Основни циљ рада, првенствено, јесте да се испита и прикаже положај мушкарца као жртве насиља у породици, укаже на специфичности његове виктимизације и утврде околности које утичу на препознавање и пријављивање насиља, као и на поступање надлежних органа у овим случајевима.

Мушкарци представљају значајну, али недовољно препознату категорију жртава насиља у породици, при чему друштвени стереотипи, родне улоге и страх од стигматизације могу утицати на непријављивање насиља и додатно отежати могућност остваривања адекватне заштите од стране надлежних институција и органа.

У овом раду биће примењене методе карактеристичне за друштвене и правне науке. За потребе теоријског дела истраживања биће коришћена аналитичко-синтетичка метода, којом ће се омогућити анализа релевантне домаће и стране научне и стручне литературе, као и повезивање појединачних сазнања у ширу целину, затим нормативна метода која ће бити примењена ради анализе релевантних законских и других правних извора који уређују област насиља у породици и заштите жртава насиља потом компаративна метода која ће бити коришћена за сагледавање одређених различитих приступа и решења у погледу заштите жртава насиља у породици као и дескриптивна метода којом ће ближе бити описане различите карактеристике и специфичности насиља над мушкарцима. Комбиновањем наведених метода настојаће се да се феномен мушкарца као жртве насиља у породици сагледа како са теоријског и нормативног, тако и са практичног аспекта.

С обзиром на дефинисани предмет и циљ овог рада, садржина је систематизована и ближе одређена на следећи начин:

У првом делу рада, најпре биће обрађивана породица као основна друштвена заједница и као окружење који би требало да обезбеди сигурност, заштиту, емоционалну стабилност и подршку, при чему свако одсуство васпитне функције породице, структуралног распада и дезорганизације води у неки облик девијанције или деликвенције.

Други део рада посвећен је проблематици виктимизације у породици са посебним освртом на насиље и криминалну виктимизацију деце, уз анализу различитих облика насиља којима деца могу бити директно или индиректно изложена где се пре свега убрајају физичко, психичко, сексуално, емоционално и економско насиље као и занемаривање. У овом делу размотрени су појмови попут примарне, секундарне и поновљене виктимизације као и последице које насиље може оставити на физички, психички и социјални развој детета заједно са анализама превентивних мера на примарном, секундарном и терцијарном нивоу.

У трећем (централном делу рада) анализирани су мушкарци као жртве насиља у породици, размотрен је проблем недовољне видљивости насиља над мушкарцима, као и друштвени и културни фактори који доприносе његовом прикривању, непријављивању, и недовољном препознавању. У овом делу рада обухваћени су бројни облици насиља над мушкарцима од чега се издвајају психичко, физичко, секусуално и економско насиље затим прогањање, уз анализу непосредних и дугорочних последица по жртву. Даљи предмет рада односиће се на утицај родних стереотипа, идеала хегемоног маскулинитета и друштвених очекивања о мушкости на препознавање мушкарца као жртве насиља. Управо у том контексту анализираће се и секундарна виктимизација која се огледа у стигматацији, неверовању, осуђивању и обесхрабљивању мушкараца да пријаве претрпљено насиље и потраже адекватну помоћ. Посебна пажња скреће се на специфичности мушке сексуалне виктимизације и на утицај распрострањених митова и предрасуда који се базирају на њеном прикривању као и на озбиљне психолошке и социјалне последице које такво искуство може оставити на жртву.

Четврти део рада усмерен је на анализу мушкарца као жртве партнерског и брачног насиља уз сагледавање овог феномена кроз правни, теоријски и друштвени контекст. Посебна пажња посвећена је специфичностима насиља у браку, његовим облицима и последицама, као и разлозима због којих мушкарци често не пријављују насиље које трпе, услед стида, страха, друштвених предрасуда и укорењених представа о мушкарцу као „јачем полу“, уз разматрање различитих теоријских објашњења насиља у партнерским односима. Такође, издваја се и део у којем се жена јавља као учинилац кривичног дела насиља у породици, чиме се указује на потребу превазилажења стереотипног схватања да су мушкарци искључиво починиоци, а жене искључиво жртве породичног насиља.

Пети део рада посвећен је специфичностима мушке виктимизације уз анализу проблема ћутања и друштвених предрасуда према мушкарцима који су неминовне жртве насиља. Страх од подсмеха, осуде и губитка угледа, као и традиционална схватања мушкости често спречавају мушкарце да пријаве насиље, потраже помоћ и допринесу већој транспарентности када су у питању подаци у којима се управо они налазе у улози жртве насиља. Посебно се разматра и синдром претученог мушкарца који је изазвао бројне расправе и дигресије у научној јавности.

Шести део рада базира се на практичном аспекту где се кроз случај из праксе предочавају појединости које се односе на особе мушког пола препознате као жртве насиља у породици.

У закључним разматрањима изложена су запажања и закључци ауторке рада на основу свега наведеног уз посебан акценат на то да насиље у породици представља сложен људски проблем и да заштита мора бити доступна свим жртвама, без обзира на пол. Указано је на комплексност и специфичност ове појаве истичући да представља значајан изазов за савремено друштво и науку. Неопходност сарадње кривичноправне заштите са институцијама социјалне заштите, здравства и образовања и других професионалних организација и удружења није неопходно посебно наглашавати. Борба против насиља у породици подразумева свеобухватни друштвени, научни и професионални приступ ове комплексне, вишедимензионалне и динамичне друштвене појаве.

I ПОРОДИЦА И ПОРОДИЧНО НАСИЉЕ

1. Појам и социјална улога породице

Породица представља најстарији облик социјалне заједнице који је заснован на биосексуалним, репродуктивним, економским и социозаштитним функцијама. Према свом садржају она је типична и универзална најхомогенија, најчвршћа и најтрајнија заједница у свим историјским типовима друштва.

Породична средина се сматра једном од битних детерминанти понашања личности а то се посебно односи на деликвенцију деце и малолетника. Свако одсуство васпитне функције породице, структуралног распада и дезорганизације води у неки облик девијације или деликвенције.

Трансформације породице из њеног традиционалног статуса и патријархалних форми као последицу најчешће имају две тенденције које се односе на деликвентност. С једне стране можемо уочити слабљење кохезионе и васпитне функције док са друге уочавамо јачање елемената индивидуализације чланова што доводи до сукоба са старим елементима надзора старијих и вредносних стандарда понашања[1].

1.1. Структуралне аномалије и породични криминалитет

На узроке криминалитета могу утицати аномалије у структури саме породице, а нарочито поремећај породичних односа и породичне структуре. Поједина истраживања указују на то да је васпитна улога, економска и демографска функција породице од важног утицаја на појаву криминалитета при чему се посебно издвајају стамбени услови живота, запосленост родитеља као и број деце у породици.

Брак представља основу породичне средине односно њено језгро. Поремећаји који се јављају у брачним односима сматрају се једним од микрогрупних девијантности који се јавља како међу супружницима, тако и међу децом. Несклад у брачним односима

[1] Постоје неке тенденције које руше мит стабилности породичног огњишта. Породица је све мање емотивна и конструктивна а све више деструктивна и користољубива заједница. Мотивациони циљеви су измењени, брак се све више схвата само као љубав и удруживање, губи се значај репродуктивне функције, ограничавају се породичне групе, брачне везе се десакрализују.

највише се одражава на појаву породичних криза, затим злостављање међу члановима али и на васпитни и емоционалони развој као и социјализацију деце, те тако поремећени односи могу имати за последицу и теже криминалне радње једног или више чланова породице који се могу огледати кроз полигамију, двобрачност, ванбрачност с малолетним лицем. Злостављање и запуштање малолетне деце, кршење породичних обавеза и појаву породичног насиља.

Најтеже форме породичних криза настају услед тешких друштвених и економских услова којима су чланови породице изложени.

2. Породично насиље

У свим историјским временима породично насиље је постојало и било распрострањено. Насиље је увек имало изразито озбиљне последице које су најчешће погађале жене и децу. Управо ова чињеница данас, у новије време, привлачи велику пажњу јавности и науке да се сагледа његова улога као криминогеног фактора и феномена, то јест да се ова широко распрострањена појава регулише националним законодавствима и на тај начин што ефикасније сузбије.

Увођењем новог кривичног дела – Насиље у породици у наше кривично законодавство, постојање овог феномена издвојено је из приватне сфере и обележено је као проблем од општег јавног интереса који изазива посебну пажњу друштва.

Породица је идилична заједница само у машти и нади јер неретко уместо емоција наилазимо на интерес, а наспрам љубави се често појављује сурова стварност у којој се уместо нежности сусрећемо са сексуалним насиљем.

Нека од најновијих истраживања показују да је насиље у земљама које важе за цивилизоване, зантно изражено.[2] Феминистичка истраживања истичу податке из којих се може закључити да је свака трећа жена у свету била изложена неком од облика злостављања током свог живота. Важно је истаћи и да се у неким примитивним

[2] На основу истраживања које је наручило Министарство породице у Немачкој (2003), у анкети 10 264 жене између 16 и 85 година старости, установљено је да је 58% било сексуално злостављано, 37% су биле жртве физичког насиља док је 13% било жртва силовања. Овом анкетом утврђено је да се породично насиље у Немачкој налази на врху лествице заједно са Шведском и Финском.

срединама и подручјима традиционалног наслеђа насиље мушкараца над женом и децом у породици сматра делом културе и чак нормалним односом.

2.1. Врсте породичног насиља

Узимајући у обзир мотиве и коришћена средства породичним насиљем можемо смтрати физичко (ударање, премлаћивање, дављење, мучење, убиство итд.) сексулано (подразумева било коју сексуалну активност која се одвија без пристанка), вербално (вређање, псовање, понижавање и омаловажавање), затим психолошко (претње, уцене и застрашивање, јавни напади), економско (представља ускраћивање права на располагање материјалним средствима и новцем) као и духовно насиље (исмевање или ограничавање културолошких или религијских уверења.)

Насиље у породици може починити и изазвати или пак бити жртва истог било који члан а свакако најраспрострањенији облици су насиље родитеља над децом и насиље у браку (претежно мужа/ванбрачног партнера над женом).

3. Насиље у породици као део родно заснованог насиља

Родно засновано насиље је у Србији тема за коју се стручна и општа јавност у претходном периоду више заинтересовала. Разлог овоме су између осталог доношење новог Закона о спречавању насиља у породици[3] али и измене Кривичног законика[4], којим су прописана нова кривична дела, чији је циљ процесуирање родно заснованих облика насиља према женама.

Имајући у виду ове наводе, не може се заобићи ни чињеница да су популаризацији ове теме несумњиво допринели случајеви најекстремнијих видова насиља према женама, велики број насиља у породици са екстремним последицама али и велики број фемицида који нажалост из године у годину постаје све већи. Посебно забрињава чињеница да текуће расправе имају две крајности, једна група заговорника која насиље према особама женског пола посматра као родно засновано насиље и друга група која у потпуности не прихвата постојање родне одређености овог вида насиља.

[3] Службени гласник Републике Србије, бр. 94/2016 и 10/2023
[4] Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005 и др. 35/19

Најшира дефиниција насиља обухвата различите акте, поступке и понашања појединаца, група, друштвених институција, организација или друштва у односима према људима који укључују примену физичке, психичке, политичке или неке друге силе којима се угрожавају физички, психички или социјални интегритет човека и изазивају различита физичка и психичка оштећења и друге неповољне последице.[5]

Најчешћа, али не и једина, кривична дела која спадају у категорију родно заснованог насиља, односно код којих су домнинантне жртве особе женског пола су: насиље у породици, и фемицид као најекстремнији вид партнерског насиља, затим силовање, трговина људима, прогањање, полно узнемиравање као и разне врсте обљуба.

Међународне организације, препознавајући озбиљност проблема насиља према женама и насиља у породици донеле су неколико међународних аката, који имају за циљ сузбијање насиља према женама, искорењавање дискриминације жена, превентивно деловање у будућности и заштиту жена као најчешћих жртава. С тим у вези важно место заузима Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена - CEDAW, која је усвојена од стране Генералне скупштине УН резолуцијом 34/180, 18. децембра 1979. године а ступила је на снагу 03.09.1981. године[6].

Када је реч о регионалним правним актима најзначајнија је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Истанбулска конвенција, која је усвојена на састанку CAHVIO комитета, а маја 2011. године Конвенција је отворена за потписивање на конференцији министара чланица Савета Европе у Истанбулу[7]. Посматрано из садржинског угла Конвенција представља документ који детаљно регулише превенцију, заштиту, процесуирање, партиципацију жртава насиља, као и програме за извршиоце насиља. Ради имплементације наведене конвенције у домаћем законодавству дошло је до одређених измена које су дале позитивне ефекте па је усвојен и Закон о спречавању насиља у породици који у потпуности дефинише овај вид насиља као и Истанбулска конвенција.

---

[5] В. Николић – Ристановић, С. Константиновић – Вилић, Криминалитет насиља

[6] Convention on the Elimination of all Forms od Discrimination against Woman, доступно на: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women (приступљено 24.08.2026. године).

[7] https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence (приступљено 24.08.2026. године).

Република Србија је потписница свих најрелевантнијих међународних аката у овој области а своју опредељеност да унапреди права жртава исказује континуираним унапређењем правних прописа и настојањем да развије свеобухватни систем подршке жртвама те је и при Влади Републике Србије оформљено Координационо тело за родну равноправност, усвојена је Национална стратегија за родну равноправност и уведено је родно буџетирање у јавне финансије[8].

Родно засновано насиље, посебно насиље у породици, у Србији није приватна ствар, од момента када је 2002. године насиље у породици инкриминисано као посебно кривично дело. Додатна заштита обезбеђена је 2017. године увођењем кривичних дела прогањање, полно узнемиравање, и др. Ради имплементације Истанбулске конвенције. Када се говори о хитном реаговању у случајевима родно заснованог насиља највећи значај има Закон о спречавању насиља у породици чији је један од приоритетних циљева хитна реакција и кратки рокови за доношење одлука које се тичу изрицања хитних мера заштите.

На основу свега напред наведеног, може се закључити да је Република Србија постигла позитивне резултате када је у питању борба против родно заснованог насиља с тим да има простора за даље унапређење. Важно је нагласити и да се у Србији реализује велики број пројеката који посебну пажњу посвећују унапређењу положаја жртава али и сведока кривичних дела.

4. МЕЂУНАРОДНИ СИСТЕМ ЗАШТИТЕ

Деца представљају једну од рањивих група које захтевају посебну пажњу и имају одређене виктимогене предиспозиције, односно представљају нарочито осетљиву категорију што због психичких, емотивних и физичких карактеристика својствених њиховим годинама, што због чињенице да у одређеном узрасту нису у стању да схвате да су жртве неке врсте насиља и да своје искуство и осећања вербализују.

[8] Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији у 2017., Београд, 2018.

Управо због ове чињенице, насиље над децом јесте једна од такозваних „тамних бројки“ виктимитета, где је број откривених и процесуираних случајева далеко мањи од онога који заиста постоји и одиграва се.

4.1. Конвенција УН о правима детета

Конвенција о правима детета [9] прокламује да дете, у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумевања. На овај начин већ у преамбули Конвенције прокламује се да је ради остваривања задатог циља нужно пружити заштиту деци од сваког облика понашања у породици која доводи до поремећаја у сфери породице, а које има за последицу недостатак један од наведених елемената развоја детета. Ковенција на свеобухватан начин налаже државама уговорницама да предузму све мере како дете не би постало непосредна жртва било којих насилних, деградирајућих и нехуманих поступака у породици и ван ње.

Како је Конвенција о правима детета усвојена на Генералној скупштини УН 1989. године, од тада до данас, ескалација насиља у породици, препознавање да су и деца жртве насиља у породици и онда када насиље није усмерено директно према њима, довело је до потребе ближег регулисања положаја детета као посредне жртве таквог вида насиља. Показатељ да се насиље у породици најчешће догађа у присуству деце јесте једно истраживање података о насиљу у породици у пракси судова на територији Републике Србије, које показује да највећи број учинилаца (46%) има двоје и више деце, са једним дететом је 28% учинилаца, док је у погледу жртава ситуација слична, па је најмањи проценат жртава без деце (11,5%), а највећи број има једно дете (42,6%) или двоје и више деце (39%).[10]

[9] Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета „Службени лист СФРЈ“ – Међународни уговори, бр. 15/90 и „Службени лист СРЈ“ – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97.

[10] Предмет истраживања је судска пракса у судовима не територији Републике Србије у Београду, Нишу и Новом Саду, анализа је обухватила оптужне акте који су поднети током 2014. и 2015. Године, узорак су чинили случајним одабиром 100 предмета у којима су правноснажно окончани кривични поступци, у резултате истраживања сврстани су и резултати претходних истраживања више у монографији:“ Кривично дело насиље у породици у судској пракси – нове тенденције и изазови“ – ОЕБС, Београд, 2018.

Потреба да се од насиља у породици заштите сви чланови породице, а посебно осетљиве категорије, жене и деца, довела је до усвајања Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиљем у породици (Истанбулска конвенција).[11]

4.2. Истанбулска конвенција

Савет Европе усвојио је Истанбулску конвенцију као Конвенцију о спречавању и борби против насиља над женама и економским насиљем које се дешава унутар породице или домаће јединице или између бившег или домаћег насиља које је ступило на снагу 01.08.2014. године.[12] Сврха Конвенције дефинисана је већ у првом члану и један од главних циљева исте јесте заштита жена од свих облика насиља, спречавање, гоњење и елиминација насиља над женама и насиљем у породици. Дефиниција насиља у породици садржана је у члану 3 и гласи „све чинове физичких, сексуалних, психолошких или садашњих супружника или партнера без обзира да ли починиоци деле или не деле исту резиденцију са жртвом“.[13]

Ова конвенција по први пут препознаје децу као посредне жртве насиља у породици. Наиме, сврха доношења конвенције је да се посебним законодавним мерама пружи заштита женама од свих облика насиља у породици. Најчешће, насиље према женама у оквиру породице чине њихови мужеви, иако није искључено да се у улози насилника појави жена, али таква појава је ређа. Сматра се да је један од главних разлога због чега жене не пријављују насиље у породици заправо страх од учиниоца, што се посебно односи на жене са децом.

Истраживање спроведено у Републици Србији показује да 16% испитаних жена које су доживеле партнерско насиље нису позвале полицију јер су се плашиле партнера, док се овај проценат повећава на 40% у случају жена које имају или су имале децу.[14] У том циљу, Конвенција први пут препознаје децу као индиректне жртве насиља у породици.

[11] Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиљем у породици.
[12] Ибид
[13] McQuigg, J.A.R.: „The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights“, (London: Routledge, Oxon, 2017).
[14] Анкета о насиљу над женама које је спровео ОЕБС- Србија основни извештај, Београд 2019.

5. Кривично дело насиља у породици према Кривичном законику Републике Србије – појам, елементи и карактеристике насиља у породици

Данас у Републици Србији чак три законска прописа дефинишу појам, елементе, карактеристике, садржину и појавне облике испољавања насиља у породици.

Породични закон (2005.) одређује појам и обележја насиља у породици (члан 197.)[15] као понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици нарочито представљају следеће радње: а) наношење или покушај наношења телесне повреде, б) изазивање страха претњом убиства или наношењем телесне повреде члану породице или њему блиском лицу, в) присиљавање на сексуални однос, г) навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило четрнаест година живота или немоћним лицем, д) ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима и ђ) вређање као и свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање.[16]

Кривични законик (2005.) у групи кривичних дела против брака и породице, у глави деветнаестој, предвиђа кривично дело насиље у породици (члан 194.) које се састоји у примени насиља, претњи нападом на живот или тело, дрском или безобзирном понашању чиме се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице.[17] Као објекат заштите дела јавља се: а) телесни и душевни интегритет и б) достојанство личности члана породице. То указује да ово дело представља посебан, специјалан облик кривичног дела угрожавања сигурности.[18] Радња извршења дела[19] је, према слову закона, изражена употребом трајног глаголског облика што значи да дело постоји без обзира да ли је делатност чињења предузета једном или више пута према истом пасивном субјекту, при чему број поновљених радњи може бити од значаја за

[15] Helena Križan, Obiteljsko nasilje, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2018, str.41-49.
[16] Слађана Јовановић, Правна заштита од насиља у породици, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2010, стр. 114-128
[17] Драган Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд: Досије, 2017, стр. 147.
[18] Милош Бабић, Иванка Марковић, Кривично право, Посебни део, Бања Лука: Правни факултет, 2008, стр. 150-152.
[19] Драган Јовашевић, Љубинко Митровић, Вељко Икановић, Кривично право Републике Српске, Посебни део, Бања Лука: Универзитет Апеирон, 2017, стр. 238-239.

одмеравање казне учиниоцу.[20] Ова се радња извршења састоји из више алтернативно предвиђених делатности као што су: а) примена насиља, б) претња нападом на живот или тело и в) дрско или безобирно понашање.[21]

Насиље[22] је свака делатност којом се непосредно, блиско и стварно угрожава телесни и душевни интегритет пасивног субјекта. То је радња којом се проузрокује опасност од наступања телесне повреде. Она може бити предузета различитим делатностима, на различите начине и различитим средствима. Најчешће се испољава у употреби силе, физичке или психичке, непосредне или посредне принуде. Други облик радње извршења представља претња у виду стављања у изглед (најава) непосредног напада на живот или телесни интегритет другог лица. Овде се ради о квалификованој претњи – стављању у изглед наношења последице смрти или телесне повреде, с тим што претња мора бити непосредна, стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива.[23] Коначно, дрско или безобзирно понашање представља понашање којим се грубо, вулгарно, непристојно понаша према другом лицу.

За постојање овог кривичног дела је битно да се радња предузима према одређеном пасивном субјекту – члану породице учиниоца. Као члан породице у смислу Породичног закона (члан 197, став 3.) сматрају се следећа лица: а) супружник или бивши супружник, б) деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбиском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство, в) лица која живе или су живела у истом продичном домаћинству, г) ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери и д) лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

[20] Ђорђе Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, Београд: Криминалистичкополицијска академија, 2011, стр. 84-85.
[21] Драган Јовашевић, Душица Миладиновић Стефановић, Кривично право, Посебни део, Ниш: Правни факултет, 2023, стр. 168-171
[22] Илија Симић, Милић Петровић, Кривични закон Републике Србије, Практична примена, Београд: Службени гласник, 2002, стр. 117.
[23] Ljubiša Lazarević, Branko Vučković, Vesna Vučković, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Cetinje: Obod, 2004, str. 560-562.

На другачији начин Кривични законик (члан 112, тачка 28.) као чланове породице сматрају следећа лица: а) супружници и њихова деца, б) преци супружника у правој линији крвног порекла, в) ванбрачни партнери и њихова деца, г) усвојилац и усвојеник, д) хранилац и храњеник, ђ) браћа и сестре, њихови супружници и деца, е) бивши супружници и њихова деца, ж) родитељи бивших супружника ако живе у заједничком домаћинству и з) лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. Последица кривичног дела насиља у породици се јавља у виду конкретне опасности – угрожавања спокојства (изазивање страха у смислу угрожавања осећања личне сигурности) телесног интегритета или душевног стања. Извршилац дела може бити само члан породице пасивног субјекта – delictum proprium, а у погледу кривице потребан је умишљај.

За основни облик кривичног дела је прописана казна затвора у трајању од три месеца до три године.[24] Посебан облик кривичног дела насиље у породици[25] (став 5.) чини лице које прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона којим се уређују породични односи. Против члана породице суд може одредити једну или више мера заштите од насиља сходно члану 198. Породичног закона којима се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице. Ове мере могу да трају најдуже годину дана. За ово кривично дело прописана је од септембра 2009. године казна затвора од три месеца до три године и новчана казна кумулативно. Коначно, кривично дело насиље у породици има три тежа, квалификована облика испољавања за која закон прописује строже кажњавање.[26]

[24] До новеле Кривичног законика из септембра 2009. године за основни облик овог кривичног дела је била прописана новчана казна или казна затвора до једне године, када је дошло до заоштравања казнене репресије према учиниоцима ових кривичних дела.
[25] Мирослав Ђорђевић, Ђорђе Ђорђевић, Кривично право, Београд: Про јурис, 2020, стр. 154-155.
[26] Илија Симић, Александар Трешњев, Кривични законик са краћим коментаром, Београд: Про инфо, 2010, стр. 142.

Први тежи облик дела,[27] за који је прописана казна затвора у трајању, од шест месеци до пет година постоји ако је учинилац при предузимању радње извршења користио оружје, опасно оруђе или друго средство које је подобно да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Употреба опасног средства представља квалификаторну околност овог дела.

Други тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од две до десет година (до септемба 2009. године казна затвора од једне до осам година) постоји у два случаја: а) када је услед предузете радње извршења из нехата наступила тешка телесна повреда (у било ком облику) или тешко нарушавање здравља члана породице или б) ако је радња извршења предузета према малолетнику, дакле, лицу узраста до осамнаест година живота. Код овог облика дела обим и интензитет проузроковане теже последице (која мора бити у узрочно последичној вези са предузетом радњом извршења) и узраст пасивног субјекта представљају квалификаторне околности за које закон прописује строжије кажњавање.

Најтежи облик кривичног дела[28] (став 4.) постоји ако је услед предузете радње извршења наступила смрт члана породице. Смрт пасивног субјекта мора бити резултат радње извршења (употребљеног средства или начина предузете радње) и мора бити обухваћена нехатом учиниоца. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од три до петнаест (а раније до дванаест) година.

Коначно, Законом о спречавању насиља у породици (2016.) се уређује спречавање насиља у породици, као и поступање државних органа и установа у спречавању насиља у породици и пружању заштите и подршке жртвама насиља у породици. Спречавање насиља у породици састоји се од скупа мера (чл. 3.): а) којима се открива да ли прети непосредна опасност од насиља у породици, и б) које се примењују када је непосредна опасност од насиља у породици већ откривена. Непосредна опасност од насиља у породици постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови

[27] Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb:Narodne novine, 2007, str. 534-537.
[28] Наташа Мрвић Петровић, Кривично право, Београд: Службени гласник, 2005, стр. 287.

насиље у породици. Како се ова „спремност" утврђује, представља фактичко питање које се решава у конкретном случају на основу објективних и субјективних околности.

Овај Закон (члан 3, став 3.) дефинише насиље у породици као „акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству".

6. Ресторативна правда у функцији заштите од насиља у породици

Насиље у породици, као мање или више видљива манифестација интерперсоналних односа међу члановима породице, представља појаву иманентну људском роду још од стварања првих људских група. Ипак, тек се друга половина 20. века сматра „златним веком" не само детета, већ и других вулнерабилних чланова породице, попут жена/мајки/партнерки и остарелих чланова породичног домаћинства, услед политичког ангажовања феминистичких и других невладиних организација на нивоу развијенијих држава света. Активном улогом група за заштиту људских права, насиље у породици престаје да представља приватну ствар чланова породице, постаје друштвено видљиво, с јасном тенденцијом уплива државе у приватну сферу живота.

Изложеност чланова породице, а посебно жена као лица с највећим ризиком виктимизације, свакодневно је велика, без обзира што су државе широм света изградиле одговарајући легислативни оквир за борбу против овог облика криминалитета насиља, уз јасну казнену политику ретрибутивног процеса. Другим речима, казнена политика у борби против насиља у породици није дала одговарајуће резултате, те је стога неопходно приступити изградњи другачијег начина реакције на овај облик криминалитета насиља, са јасним циљем да се избегне вршење истог кривичног дела у будућности. Наиме, другачији начин друштвене реакције на насиље у породици се отелотворује у примени ресторативне правде у којој се подједнако штите интереси жртве, учиниоца насиља у породици, као и локалне заједнице.

Податке о распрострањености насиља у породици тешко је утврдити, јер код овог облика криминалитета постоји велика тамна бројка. Ипак, резултати криминилошких истраживања указују да је насиље у породици веома распрострањено. Република Србија не „заостаје“ за насиљем у породици у односу на друге државе. Прво квантитативно истраживање о распрострањености насиља у породици у Републици Србији је спроведено 2001. године, од стране Виктимолошког друштва Србије, када није ни постојала инкриминација насиља у породици као кривичног дела. На узорку од 700 пунолетних жена, дошло се до резултата да је свака трећа жена доживела физички напад, док је свака друга жена била жртва психичког напада (Димовски, 2014: 159−160)

Полазећи од чињенице да је насиље у породици, нарочито према женама, изразито заступљено, јавни тужиоци у Републици Србији су, поред покретања кривичног поступка према насилницима, при чему постоји могућност изрицања казне затвора за случајеве насиља у породици, почели да примењују, на основу члана 283 Законика о кривичном поступку[29] начело опортунитета према извршиоцима насиља у породици. Наиме, према поменутом члану закона, јавни тужилац може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора, ако осумњичени прихвати једну или више обавеза. У случајевима насиља у породици обавеза се састоји у подвргавању психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања. Наредбом о одлагању кривичног гоњења, јавни тужилац одређује рок у којем осумњичени мора да изврши преузету обавезу, при чему рок не може бити дужи од годину дана. Испуњавањем поменуте обавезе од стране осумњиченог, јавни тужилац ће решењем одбацити кривичну пријаву, и о томе обавестити оштећеног. Анализом бића кривичног дела насиља у породици, јасно је да се начело опортунитета може применити на први, други и пети облик кривичног дела насиља у породици.

Желећи да пружи одговарајући психосицијални третман починиоцима насиља у породици, Република Србија је током 2012. године, у сарадњи са Програмом Уједињених нација за развој, покренула пројекат под називом „Борба против сексуалног и родно заснованог насиља“, којим се пружао одговарајући третман мушкарцима починиоцима насиља у партнерским односима. На овај начин Република Србија испуњава препоруку

[29] Законик о кривичном поступку, Службени гласник РС, бр. 72/2011, 121/2012, 32/2013 и 45/2013.

из Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW). Као општи циљ пројекта одређено је заустављање и спречавање насиља у партнерским односима у породици и заштита жртава од насиља у породици.

Опис последњег насилног догађаја је есенцијални део индивидуалног третмана. Како би насилник био отворенији за примену одговарајућег третмана према њему неопходно је, након описа последњег насилног догађаја, да га терапеут упозна са типовима насиља. На тај начин насилник треба да развије способност да препозна све случајеве насиља које је примењивао према својој партнерки. Поред испитивања очекивања насилника од спровођења индивидуалног третмана према њему, потребно је надаље упознати насилника са техникама за заустављање насиља као што је time out.[30]

Након завршетка индивидуалног третмана терапеути процењују да ли се насилник може укључити у групни третман. Предуслов за укључивање насилника у групни рад је постојање жеље код насилника да на овај начин настави са третманом. Као контраиндикације за укључивање насилника у групни третман, како је то наведено у Приручнику за обуку професионалаца и професионалки за третман починилаца насиља у партнерским односима, су: 1) постојање језичке баријере – другим речима неопходност функционалне употребе српског језика; 2) сексуално, жестоко физичко или психичко насиље према деци; 3) тешка животна ситуација насилника у смислу немања посла, места становања или је у току поступак за доделу старатељства над дететом; 4) насилник се налази у притвору или издржава казну затвора; 5) ниједан насилник не сме да буде у таквом положају који га чини „усамљеним“ у односу на друге насилнике из групе; 6) суицидалне мисли или акутна тешка депресија код насилника; 7) постојање изразитих тешкоћа у друштвеним контактима, као што су претерана стидљивост, страх од групе и тако даље, што резултира немогућношћу функционисања у оквиру групе; 8) заузимање

[30] Time out је техника за заустављање насиља. Полазећи од тога да се насиље међу члановима породице дешава у тренуцима када се испољи различито мишљење или када неко од чланова породице сматра да је угрожен или осећа неправду, time out техника се састоји у томе да долази до престанка свађе међу члановима породице, без обзира на тренутна осећања. Пожељно је да мушкарац напусти просторију и ако је то могуће, прошета или трчи како би смањио напетост. Не препоручује се вожња аутомобила. Женама се препоручује да оду у собу која има спољна врата (Cooper, Vetere, 2005: 22).

изразито контролишућег става према групном третману и терапеуту од стране насилника и 9) кршење правила групе.

Групни рад се састоји од осам тематских целина, при чему је свака од тематских целина предмет поступања на три сеансе: 1) шта је насиље, 2) психолошко насиље, 3) блискост, секс и љубав, 4) алтернатива насиљу, 5) одговорност, 6) отац и дете, 7) узроци испољавања насиља и 8) последице насиља. Сама сеанса обухвата евалуацију претходног сусрета, вентилирање и индивидуално време. Еваулуација претходног сусрета се спроводи с циљем проверавања разумевања, увиђања колико су поједини чланови усвојили ненасилне методе понашања, као и установљавања напретка појединих насилника. Процењивање количине беса од стране самог насилника чини суштину вентилирања, којом се тежи да се учесник групних сеанси реши насиља, односно да подели сопствена искуства у вези насиља и конфликтних ситуација које су се догодиле од претходног сусрета. У фази индивидуалног времена, сваки појединац добија повратну информацију о сопственом искуству од стране осталих чланова групе и терапеута. Током групних сеанси обрађују су следеће теме: шта је насиље, психолошко насиље, сексуалност, алтернативе насиљу, одговорност, отац и дете, узроци насиља, последице насиља.

На завршној сеанси централни део односи се на евалуацију постигнутих резултата код сваког члана групе појединачно. Наиме, од сваког члана се очекује да препозна промене код самог себе у погледу свог понашања према партнерки. Другим речима, члан групе треба искрено да каже који су ставови, схватања и поступци промењени, а који су остали исти. На основу тога, терапеут даје оцену о напретку сваког члана групе, уз постављање питања: „Да ли бисте нас позвали да се насиље понови?“ Последња сеанса завршава се попуњавањем евалуационог листа.

II ВИКТИМИЗАЦИЈА У ПОРОДИЦИ

7. Насиље према деци

Дете како равноправни члан породице може бити и објект али и сведок насиља без обзира на то да ли се оно одвија директно или индиректно. У извесној мери, дете може бити изложено психичкој тортури уз доживљавање континуираног стреса.

Имајући у виду напред наведено, у домену директног насиља важно је напоменути да исто подразумева коришћење физичке силе и претње које изазивају психички или физички бол, патњу, страх као и друге видове, а посебно треба узети у обзир сексуално злостављање и економско израбљивање или пак материјално и социјалнно занемаривање.

Кроз насиље које се одвија у породици, дете не само да се навикава на бол и патње већ учи да се насиљем користи[31].

Колико год апели савести и репресивна државна реакција ишла ка томе да се овај феномен спречи, насиље над децом подлеже стереотипном моделу васпитања деце да је „батина из раја изашла“. Када једно овакво схватање имамо дубоко заступљено у друштву наилазимо и на чињеницу да постоји и традиционално схватање према којем на то родитељи „имају природно право“ те закључујемо да насиље на тај начин поприма легитимитет у породичном васпитању.

Са друге стране посредно насиље деца најчешће доживљавају приликом сусрета са породичним обрачунима (физичким и вербалним) и постају жртве, а поготово у случајевима развода где родитељи свесно децу узимају за „таоце“. У случајуевима промене брачног стања дешава се да родитељи углавном толеришу сексуално злостављање и физичко малтретирање деце, које врши очух, маћеха или полубраћа и полусестре. Када су у питању девијантне личности као што су наркомани и алкохоличари, постојећа пракса указује на то да су они као и параноидни шизофреници, особе које су склоне да злостављају или запостављају децу.

[31] Континуирани стресови код детета стварају погодне услове да се и само развије у личност склону употреби силе и при сваком конфликту. Тако се стиче навика да се насиљем како рационалним средством према слабијем долази до циља.

8. Криминална виктимизација деце

Виктимизација представља процес путем којег се постаје жртва, док се стање када је неко постао жртва назива виктимизираност.[32]

Најпре, можемо разликовати примарну виктимизацију која се односи на постајање жртвом извршењем одређеног криминалног понашања.[33] Ако иста особа постане жртва криминалног понашања два или више пута тада је реч о поновљеној виктимизацији или ревиктимизацији. Ревиктимизација представља поновљену виктимизацију криминалним понашањем, која је уско повезана са одсуством одговарајуће помоћи и подршке жртви.

Међутим, поред примарне, жртве неретко трпе и секундарну виктимизацију која се односи на појачавање примарне виктимизације кроз негативну реакцију социјалне средине и кроз неадекватну или чак и погрешну реакцију органа гоњења.[34]

Свако лице је изложено опасности да постане жртва криминалитета, а та опасност представља ризик виктимизације који је резултат деловања унутрашњих и спољашњих фактора и предиспозиција и као такав није подједнако распрострањен у популацији.[35]

Уколико говоримо о апсолутној изложености виктимизацији она се заснива на карактеристикама личности, предмета, времена и простора неопходних за извршење одређене врсте криминалитета, док насупрот томе постоји и потенцијална изложеност која захтева претходно постојање апсолутне изложености и која је заснована на карактеристикама појединих субјеката које утичу на то да они буду мање или више привлачни за деликвенте.

Са друге стране, виктимогене предиспозиције представљају карактеристичне црте или посебне особине и околности које чине да одређени субјекат било стално или повремено, буде изложенији или мање заштићен од других, па самим тим и подложнији да буде жртва криминалног понашања или одређеног типа криминалитета. У савременим друштвима деца су у великом броју изложена различитим видовима злоупотребе и

[32] С. Константиновић-Вилић, В. Николић – Ристановић, М. Костић, Криминологија, Ниш, 2009 стр. 471
[33] Ибид, стр. 471.
[34] Ибид, стр. 472.
[35] Ибид, стр. 472.

злостављања. У истраживању етиологије криминалне виктимизације деце најзначајнија предиспозиција јесте узраст детета, који је повезан са биолошким, психолошким и социјалним обележјима, што дете чини изложенијим појединим облицима криминалне виктимизације. Ризику виктимизације нису подједнако изложена сва деца, већ само она код којих се стекао већи број предиспозиција, тзв. „посебна деца“.[36]

Дете се рађа са извесним био-психолошким диспозицијама које су карактеристичне за људски род[37]. Међутим личност детета формира се кроз процес друштвене интеракције. Начин на који ће оно гледати на спољни свет, зависи од тога шта му родитељи, браће, сестре и остали чланови породице преносе из тог света, како га они виде и доживљавају, и да ли га прихватају или одбацују. Управо из тог разлога дете још од најранијег детињства може постати виктимизирано у процесу развоја сопствене личности ако се на њега преносе негативни ставови родитеља и других укућана а све у односу на општеприхваћено позитивно културно наслеђе.

Посебан сегмент развитка дететове личности заузима процес социјализације кроз који се дете „уводи у правила друштвеног живота и учи да разуме начин живота и понашања свога друштва преко улога и норми са којима се упознаје, али истовремено остварујући и сопствена мерила и критеријуме за то понашање“[38].

Процес социјализације детета се остварује путем васпитања, образовања, обучавања и просвећивања. Кроз васпитање се настоји да се детету свесно усаде жељене црте и особине, док социјализација укључује и ненамерне, спонтане утицаје са циљем да дете прими одговарајуће информације.[39]

[36] М.Костић, Девијантно понашање деце као последица претрпљене виктимизације, Социјална мисао, Београд, бр.5-6/1995., стр. 137.
[37] М.Костић, Девијантно понашање деце као последица претрпљене виктимизације, Социјална мисао, Београд, бр.5-6/1995., стр. 137.
[38] М. Костић, Дете као жртва криминалитета, Магистарска теза, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 1995, стр. 16
[39] М. Костић, Девијантно понашање деце као последица претрпљене виктимизације, Социјална мисао, Београд, бр. 5-6/1995., стр. 138.

9. Феноменолошке карактеристике криминалне виктимизације деце

Појавни облици виктимизације деце најчешће се јављају као: чедоморство и убиство, физичко злостављање и занемаривање, емоционално злостављање и сексуално злостављање.

Чедоморство или убиство детета при порођају постоји у случају када мајка лиши живота своје дете за време порођаја или непосредно после њега, док код ње траје поремећај изазван порођајем.[40] Овај облик убиства детета у нашем закону представља привилеговани облик убиства с обзиром на то да мајка врши убиство свога детета непосредно после порођаја док код ње траје поремећај изазван порођајем.

Филицид је термин који означава убиство деце од стране једног од родитеља.[41] Као основни мотиви издвајају се: сукоб међу родитељима, болест или пак нека аномалија код детета, ванбрачно зачеће детета, социоекономски услови, душевна поремећеност код једног од родитеља и др.

Када је реч о физичком кажњавању оно је дуго времена било оправдани метод васпитања деце, па није ни третирано као вид насилничке демонстрације над слабим и недужним бићем попут детета. Физичко злостављање везано је за немарно нанету повреду детету и оно се најчешће испољава управо кроз физичко кажњавање као опште усвојену дисциплинску меру за спречавање непожељног понашања од стране детета. Треба узети у обзир и податак да тежина повреде зависи од узраста детета, те да ће исти насилнички чин код детета предшколског узраста због недовољне развијености и саме телесне конституције, изазвати много озбиљније последице него код старијег детета.

Са друге стране, сексуална злоупотреба детета представља најтежи облик насиља у којој се показује моћ одраслих, злоупотреба моћи и поверења детета. Овај облик може проузроковати веома озбиљне последице на физички, психички, морални и социјални развој жртве. Сексуално злостављање деце не оставља на први поглед видљиве трагове,

[40] чл. 116 Кривични законик Републике Србије, видети https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html, приступ 09.06.2026. године

[41] М. Костић, Дете као жртва криминалитета, Магистарска теза, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 1995, стр. 55.

као посекотине, хематоме али се може препознати по „празним очима детета“[42]. Сексуално злостављање се у највећем броју случајева одвија у породици од стране оца или других чланова. Код детета које је сексуално злостављано могу се уочити знаци физичког злостављања и повреде на спољним гениталијама, као што су раздеротине, абразије на абдомену, лећима и бедрима, као и на ждрелу детета.[43]

Насупрот физичком и сексуалном злостављању детета постоји и емоционално злостављање које се може јавити упоредо са њима али и као посебан облик злостављања које подразумева чињења и нечињења родитеља или старатеља, као што су одбацивања, вређања, изолација, терорисање, вербална нападања и слична понашања, која могу изазвати озбиљне и трајне поремећаје у дететовом емоционалном развоју.[44]

Неки од најчешћих видова емоционалног злостављања су управо ускраћивање љубави и пажње, одбацивање детета, затварање у мрачну просторију, подрум, орман, одсуство комуникације са дететом, континуирано вербално вређање, подсмевање, игнорисање његових потреба, изолација итд.

Поред свега напред наведеног, можемо се сусрети и са економском виктимизацијом која се може посматрати кроз кривична дела запуштање и злостављање малолетника, неплаћање алиментације и имовинских кривичних дела.

9.1. Мере превенције виктимизације детета

Пошто је дете психички и физички недовољно способно да се одупре и заштити од виктимизације брига сваког друштва, које себе сматра организованим, је да предузме мере за спречавање виктимизације детета.

Превенција виктимизације детета се може организовати у три нивоа: примарна, секундарна, терцијарна.[45] Под примарном превенцијом се подразумева активност друштвене заједнице усмерене на спречавање основних узрока и услова из којих настаје

[42] Ибид, стр. 109
[43] Ибид, стр. 73
[44] Н., Љубојев, Видови емоционалног злостављања детета у породици, Социјална мисао, Београд, бр. 3-4/2004, стр. 35.
[45] М. Костић, Дете као жртва криминалитета, Магистарска теза, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 1995, стр. 136.

криминалитет. У њу су укључени сви државни органи, образовање, социјалне заштите, здравство, приватне и верске организације.

У образовном програму кажњавање деце треба заменити исказивањем погодних, искрених осећања, разумевања и спровођење доследних ограничења. Тако организована едукација деце са модификованом казненом праксом има много више успешности у контролисању дететовог понашања. Све облике агресије код деце треба усмерити на индивидуалне и колективне активности, као што су спорт, уметност и наука. Деца треба да виде алтернативу агресивном понашању, а са тим дете треба да упознају породица, родитељи и школа

У примарној превенцији, политички и социјални програми имају шире усмерење. Ризик пренасељености виктимизира дете у физичком и емоционалном смислу. Казнена и социјална политика примењују кажњавање шаблонски, некада и превише оштро, што рађа ново насиље из револта, а некада превише благо, што оставља учиниоца у убеђењу да му се ништа неће догодити ни наредни пут.[46]

Секундарна превенција је ужа и подразумева активност полиције и њених помоћних снага.

Под терцијарном превенцијом подразумева се активност полиције у откривању извршиоца кривичних дела и њихово извођење пред суд, као и рад казнено поправних установа у процесу ресоцијализације деликвената. Ова превенција треба да обухвата и правила посебног поступања са дететом жртвом због секундарне виктимизације, којој је изложено дете сведочењем о ономе што се догодило.

Сви облици насиља деце, злостављања, злоупотреба, занемаривања деце, којима се угрожавају или нарушавају физички, психички или морални интегритет личности детета представљају повреду једног од основних права садржаних у Конвенцији УН о правима детета.[47]

[46] Ибид, стр. 136.
[47] С. Константиновић- Вилић, М. Костић Заштита деце од злостављања и занемаривања, Правни живот, Ниш, бр. 10/2007, стр. 340.

У складу са одредбама Конвенције и Закона о ратификацији Конвенције УН о правима детета, Влада Републике Србије је 2004. године усвојила Национални план акције за децу. У складу са Националним планом акције за децу Влада Републике Србије је 2005. године усвојила Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, који представља значајан допринос за промену праксе органа, служби и организација у заштити деце од злостављања и занемаривања.

Да би дете лакше и успешније пребродило целокупне последице виктимизације преко је потребно пружити му одговарајућу помоћ и подршку, његову виктимизацију прекинути одмах и спречити рецидив.

10. Жртва насиља као потенцијални преступник

Ефекти насилне виктимизације у оквиру породичног система, када се у улози насилника налази родитељ или друга детету блиска особа, а услед нарушавања осећања заштићености и међусобног поверења, су несагледиве. Физичке трауме, суптилна а често и трајна оштећења менталног здравља и бихејвиоралне манифестације на скали од сиромашних међувршњачких односа, преко физичке агресије до деструктивног понашања, представљају како непосредне тако и дугорочне консеквенце злостављања у раном детињству.

Проблем односа између насиља којем је дете изложено у породици и његовог непосредног и каснијег делинквентног понашања је сложен и на нашим просторима недовољно истражен. Посебну непознаницу представља однос између непосредне и посредне насилне виктимизације и каснијег насилног понашања виктимизираног детета.

У литератури налазимо нека од теоријских објашњења процеса током ког дете-жртва постаје дете/адолесцент-насилник. Теорија социјалног учења истиче да је насиље виктимизираног детета резултат учења посматрањем насилног модела понашања родитеља насилника.

Према теорији животног стила и теорији рутинских (социјалних) активности ризик од насилне виктимизације зависи од изложености или контаката са деликвентном популацијом, а сама изложеност зависи од начина живота и рутинских активности

индивидуе (Cohen and Felson, 1979). Виктимолошка теорија животног стила истиче да различити појединци имају различите животне стилове, при чему неки више од других погодују повећаном ризику виктимизације. Вероватноћа насилне виктимизације варира зависно од просторне и временске димензије, социјалних услова у којима свакодневне активности појединца чине погодном метом, уз истовремену редукције ефективне заштите.

Теорија рутинских активности произашла је из другачијег приступа аутора Cohena и Felsona објашњењу етиологије криминалитета. Наиме, за разлику од дотадашњих теоријских приступа криминалитету који су примарно били фокусирани на починиоца, његове мотиве и утицај социјалног окружења Cohen и Felson су фокус етиолошких објашњења криминалитета померили на сам криминални чин. Ова теорија настоји да објасни како промене у свакодневним активностима и социјалним интеракцијама (на послу, у школи, слободном времену) утичу на промене у стопи криминалитета. Криминал тумаче као чин који се одвија у посебној просторно- временској димензији укључујући специфичне особе и/или објекте. Неопходно је задовољити три кључна елемента да би дошло до кривичног дела: мотивисан преступник, погодна мета (особа или објекат) и одсуство адекватног надзора. До извршења кривичног дела долази када се жртва и починилац нађу на истом простору у исто време, уз истовремено одсуство надзора (Cohen, Felson, 1979).

Примењене на објашњење односа насилна виктимизација-насилни криминалитет теорије животног стила и рутинских активности истичу да живот и обављање свакодневних, рутинских активности у условима који погодују насилној виктимизацији уједно погодују и развоју криминалног понашања. Нофсигер и Куртз су истакли да физичко злостављање има знатно већи утицај на касније насилно понашање од сексуалне и психичке виктимизације. Указали су на међусобну повезаност свих облика насилне виктимизације међусобно, као и повезаност са вршењем насилних кривичних дела.

Малолетник који живи и одраста у околностима где је у сталном непосредном или посредном контакту са насиљем усваја ова искуства као део животног стила што може резултирати његовим каснијим насилним понашањем. Евидентан је ризик да дете жртва насиља интројектује понашање и ставове агресивног родитеља постајући и само насилно.

Ово може резултирати својеврсном репродукцијом, односно генерацијском трансмисијом насиља која се може испољити најпре на нивоу међувршњачких односа, кроз различите видове вербалне или физичке агресивности. Кињење, ударање, отимање ствари, вређање, ометање социјалне прихваћености у вршњачкој групи су само неке форме насилног понашања малолетника у међувршњачким односима а које се срећу у популацији злостављане деце (Жегарац, 2004).

Резултати бројних истраживачких студија говоре у прилог теоријским схватањима насилне виктимизације као криминогеног фактора. Истраживања реализована у САД показују да је 80% малолетних делинквената искусило насилну виктимизацију у раном детињству и да су установе за малолетне делинквенте пуне злостављане деце (Николић-Ристановић, 2007). До сличних резултата дошли су и Стевановић и Шкулић у свом истраживању малолетних делинквената у Србији. Наиме, истраживање је показало да је 34,4% од 250 институционализованих малолетних делинквената било жртва физичког злостављања (Стевановић, Шкулић, 1999).

Такође, запажа се када су у питању сексуални преступи, да физички злостављана деца знатно чешће од других врше насилне сексуалне деликте попут силовања. Имајући у виду да су у већини случајева жртве силовања жене, а извршитељи мушкарци који су и сами искусили физичко злостављање у детињству онда ову конекцију можемо објаснити не сексуалним мотивима силовања него пре његовим насилним аспектом. Савремена литература управо и наглашава насилну димензију силовања, стављајући у други план сексуалне мотиве и сексуални аспект. Психијатријска литература такође показује постојање заједничких карактеристика код физички злостављаних малолетних делинквената и малолетника који су извршили насилне сексуалне деликте (Lewis, 1992). Urquiza i Crowley су реализовали истраживање у којем су поредили студенткиње и студенте који су били сексуално виктимизирани у детињству и установили да су мушкарци изразили већу жељу од жена да повреде другог и веће сексуално интересовање за децу. Поређењем са контролном групом невиктимизираних студената показало се да је 25% студената (9% невиктимизираних) имало неку сексуалну фантазију која укључује децу, док је 13% (7% невиктимизираних) саопштило да машта о сексуалним активностима са децом. Добијене резултате аутори су образложили тезом да су мушкарци који су били

сексуално виктимизирани у детињству изложени повећаном ризику да постану злостављачи или насилни злочинци у каснијем животу (Urquiza, Crowley према Widom, Amess, 1994).

III МУШКАРАЦ КАО ЖРТВА НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

11. Мушкарац – жртва насиља у породици

Време у којем живимо није никоме наклоњено, па ни породици. У великој мери се прихватање насиља као начина решавања конфликтних ситуација укоренило и у породици. Породични дом некада је представљао оличење места испуњеног поверењем, сигурношћу и топлином, док данас имамо ситуацију у којој се породица све чешће означава као извор људске патње, бола, страха па чак и мржње (Ћопић, 2003; Чачева, Чонева, 2000; Ајдуковић, и Павлековић 2000 и др.).

Насиље у породици последњих неколико деценија представља актуелан проблем који је између осталог и предмет истраживања бројних организација али и брига многих друштвених и државних институција.

Прекретницом се сматра 2002. година када је у тада важећи Кривични закон Републике Србије унето кривично дело насиље у породици до новог Кривичног Законика Републике Србије из 2005. године и Закона о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије из 2009. године, настоји се пружати појачана кривичноправна заштита члановима породице од различитих облика насиља које чланови породице врше. Увођење новог кривичног дела не значи до тада насиље у породици није било обухваћено позитивним кривичним законодавством већ је акценат на самом значају дела.

Солидарисање са било којим и било каквим нечовештвом представља понижавајући чин, док се затварање очију пред другим жртвама насилништва треба сматрати недопустивим. Питање насиља над старијим особама срамежљиво се поставља у научној и друштвеној јавности, а наспрам тога о мушкарцима као жртвама насиља у породици готово да се уопште не размишља. Без обзира на то што поузданих података

нема, процењује се да је број мушкараца који су изложени насиљу у породици у константном порасту на глобалном нивоу.

Доминантна питања која се намећу подразумевају одговоре на питања због чега већина спроведених истраживања насилничко понашање у породици не ставља у шири контекст међуљудских односа, односно зашто се полази од обориве претпоставке да су мушкарци искључиво насилници у породици.

Наука, професија и друштво фокус треба да пребаце на оне које називамо јачим полом, а који ће тај епитет оправдати пристајањем да проговоре о ономе што се заиста дешава у породици, а о чему се иначе ћути као да је у домену строго чуване тајне и поверљивог податка. Насилник је насилник без обзира на пол, старост и улогу у породици.

12. Насиље над мушкарцима

Насиље над мушкарцима је појава која је присутна иза затворених врата, односно у партнерским и родитељским односима, скривена је, често, од очију јавности и тешко се поткрепљује подацима, при чему се као један од главних разлога наводи чињеница да мушкарци нерадо говоре о томе.

Електронски али и штампани медији свакодневно су окупирани причама и подацима који се у највећој мери темеље на жени као жртви насиља у породици, затим постојању институција којима се оне могу обратити за пружање подрушке и помоћи што је свакако за похвалу, али истовремено не значи да су само и искључиво оне једино жртве истог.

Неки од разлога због којих се мушкарци не одлучују да проговоре о насиљу које несумњиво трпе јесу управо пониженост и страх од подсмеха. На нашим просторима се о насиљу над мушкарцима говори тек онда када су у питању најтежа кривична дела којима је угрожен живот. Питања на које треба дати одговоре, а која су означена као контроверзна, подразумевају то да ли су мушкарци увек само починитељи а жене жртве насиља у породици, да ли је и због чега насиље над женама видљивије и разумније те се с њим оправдано саосећа, да ли мушкарци крију да су у неком тренутку или пак

континуирано злостављани због тога што их друштво додатно злоставља, осуђује и исмејава, да ли признавајући да су жртве признају и да нису мушкарчине и тиме заслужују да их жене туку, прогањају, понижавају и одвајају од деце и пријатеља?

Истраживања којима су обухваћени мушкарци иако су ретка, упућују на то да су они у партнерским везама најчешће жртве психичког насиља са елементима прогањања и контроле, те се из тога може закључити да се по озбиљности последица не могу изједначити са женама жртвама. (Lenz, Puchert, 2005; Dobash, Dobash, 2004).

Насиље у породици, поготово између жена и мушкараца, сложеније је него што се приказује и треба се посматрати не као проблем рода, већ човека. Бављење једним полом и указивање само на њихову несрећну ситуацију је саставни део проблема који никако не доприноси решавању, већ даљем сукобљавању једне насупрот другој страни.

Несумњиво, мушкарце је неопходно освестити да су жртве породичног насиља и да је преко потребно отворено говорити о ономе што им се дешава испод породичног крова уз обавезно упућивање на надлежне институције где могу потражити савет и помоћ. Обавеза друштва је да јавности скрене пажњу на мушкарце – жртве насиља у породици, посебно у доменима који се тичу старатељства над децом и контакта после развода. Један занимљив податак који медијски није био довољно пропраћен тиче се отварања прве сигурне куће за мушкарце на Балкану, 2009. године, у близини Ћуприје. Потреба за постојањем сигурне куће неспорно указује и упозорава нас, да постоји проблем насиља над мушкарцима у породици, а о томе да насиље над мушкарцима није само наш проблем, сведоче и хостели за злостављане мушкарце у Великој Британији, Мексику и другим државама у свету.

Партнери, бивши или садашњи, нарочито очеви, боре се и траже помоћ против угрожавања својих родитељских права. Нису ретки случајеви, које очеви обелодањују, а односе се претежно на манипулацију дететовим правом на оба родитеља, која формално-правно постоји, али након развода центри за социјални рад и судство у највећем броју случајева, старатељство над децом додељује мајци. Управо из тог разлога удружење otac.ba је у Сарајеву, престоници Босне и Херцеговине испред зграде Предсједништва још

2007. године поставило плакат који гласи „Свако дијете има право на оба родитеља. Судови и социјалне службе подржавају предрасуде да отац нема важну улогу у одгоју дјеце“. Овакав акт показује на постојање тихе борбе коју воде мушкарци.

13. Одређење, врсте, починиоци и последице насиља над мушкарцима

13.1. Одређење насиља над мушкарцима

Насиље је данас посебан изазов теоријско – емпиријских истраживања из различитих наука и начних дисциплина попут кривичног права, криминологије, виктимологије, социологије и психологије[48], и та разноврсност условљава методолошко – теоријска полазишта и посебна појмовна одређења и операционалне дефиниције. Насиље као појава и процес обухвата више посебних и појединачних појмова, нпр. по врсти (различити деликти), садржају (нпр. психичко, физичко, сексуално, финансијско), носиоцима (појединац или група) итд. из којег се могу изводити и тумачити други појмови као што су насиље у породици, тешки облици насиља, деликти насиља и томе слично. На основу напред изведених појмова формирају се посебне и појединачне дефиниције (нпр. кривично-правна, криминолошка, социолошка, психолошка).

13.2. Врсте насиља

Деликти насиља су кривичним законодавством ближе и прецизније одређени кроз велики број кривичних дела. Појам насиља у породици, па и оног над мушкарцима, шири је од појма насиља које је у кривичном законодавству преточено у кривична дела и под истим се подразумева свака злоупотреба моћи, употреба силе и претње у циљу наношења психичке и/или физичке боли. Насиље је понашање којим се нарушава однос поверења и сигурности у оквиру породичних односа и штетно је за све чланове породице без обзира на њихов пол и улогу, а може се одредити као психичко, вербално или емоционално које подразумева вређање, подмевање, лагање, понижавање, застрашивање, прогањање,

[48] Више о томе може се пронаћи у: Лазаревић, Љ.,(2002) Деликти насиља – кривично правни аспект у: Деликти насиља, ИКСИ, Београд; Игњатовић, Ђ., (2002) Криминолошки аспект деликта насиља у: Деликти насиља, ИКСИ, Београд; Ђорђевић, Ђ., (2007) Насиље и спорт у : Криминалитет у транзицији: феноменологија, превенција и државна реакција, ИКСИ, Београд: Игњатовић, Ђ., (2008) Криминологија, Досије, Београд.

контролу кретања и комуникације, манипулација децом као и болешћу, затим лажно оптуживање; физичко које обухвата ударање, шамарање, угризање, уцењивање, наношење тешких телесних повреда и убиства; сексуално које упућује на присиљавање на сексуални однос, омаловажавање и томе слично; економско тј. финансијско уз отимање новца, присиљавање на невољно располагање имовине, неовлашћено коришћење имовине, преваре.

13.2.1. Прогањање (stalking)

Последњих година, све већу пажњу научне и стручне јавности изазивају случајеви прогањања који се развијају из насиља у породици. Прогањање (stalking) се одређује као „начин понашања усмерен на одређену особу који обухвата понављање поступака којима се остварује визуелна или физичка близина, комуникација без пристанка или вербалне, писане или имплициране претње, или комбинација свих тих поступака, који би изазвали основни страх код друге особе" (Reid, 2005: 221).

У „Legal Dictionary", прогањање се одређује као криминално понашање које се састоји у понављању праћења и ухођења другог лица. На пример, слање цвећа, писање љубавних писама, као самостално предузете не представљају криминално понашање. Међутим, када се ови поступци предузимају са намером да се код другог лица изазове страх или нанесе повреда, тада представљају понашање које је криминално.

У највећем броју случајева, прогањању је претходио неки лични, емоционални (романтични) однос између жртве и прогонитеља (Константиновић Вилић, Ристановић Николић, Костић, 2009: 155). Ту су посебно важни случајеви насиља у породици, нарочито ако је реч о партнерском насиљу.

Према истраживању Америчког националног центра за жртве злочина, које је спроведено на 8.000 жена и 8.000 мушкараца старости од осамнаест година, свака од дванаест жена и сваки од четрдесет пет мушкараца бар су једном у животу су били жртве прогањања.

13.3. Починиоци насиља

Приликом постављања питања ко су насилници, јасно је да се као прва мисао јављају мушкарци који насиље могу вршити над свим члановима породице с тим што се могу наћи и у положају мете свих чланова породице, мајке, оца, брата, сестре и осталих сродника, али се нагласак ставља првенствено на супругама и партнеркама и бившим супругама и партнеркама, јер су управо оне најчешћи починиоци насиља над мушкарцима у породици.

13.4. Последице насиља

Када говоримо о последицама насиља над мушкарцима оне могу бити разне. Физичке се везују за наношење повреда и бол, психичке за губитак самопоуздања, страх, патњу, угрожен однос поверења и сигурности, понижење, узајамно неразумевање, економске за губитак имовине, ускраћивање коришћења средстава, а ту су и сексуалне последице које подразумевају дирање у мушкост, увреде и присиљавање на сексуални однос што може изазвати и психичке последице, фрустрације. Мушко насиље је видљивије, јер чешће обухвата физичку силу при чему су последице модрице, батине и у најгорем случају смрт. Жене чешће психички злостављају мушкарце кроз контролисање и прогањање супружника и/или партнера, случајне повреде пријављују као последице мушког насиља, уцењују, прете и манипулишу децом на суптилнији и перфиднији начин што је теже видљиво, а модрице које наносе су више по души. Одавно је познато да реч може бити убојита, јер се речима гађа тамо где је човек најосетљивији и најрањивији. Наравно, ова разлика је условна јер и мушкарци и жене могу бити жртве и једног и другог облика насиља. Женина моћ и манипулација с њом долази највише до изражаја када се деца користе за наношење боли мушкарцима.

14. Виктимизација особа мушког пола – дечака и мушкараца

Наспрам појма пол (e. sex) који се односи на биолошке аспекте мушкости и женскости, израз род (e. gender) означава психолошка, социјална и културална искуства и обележја повезана са друштвеним статусом жена и девојчица, односно мушкараца и дечака, и укључује тврдње, културна уверења, норме и стереотипе у вези с њиховим понашањем, когницијом и емоцијама (Pleck, 1981, 1995, према: American Psychological Association, 2018 - 2). Социјалне представе о половима и крути родни идеали постављају културална очекивања од мушкараца да буду снажни и нерањиви: стандарди хегемоног маскулинитета[49] захтевају контролу како над властитим осећањима и доживљајима, тако и над другима (Weiss, 2010). Хегемони маскулинитет одређује шта подразумева прави мушкарац: карактеришу га нарочито компетитивност, доминација, агресивност и емоционални стоицизам (American Psychological Association, 2018). Његова два упоришта су доминација над женама и међумушка хијерархија и доминација, а у значајној мери га карактерише и стигматизација хомосексуалности (Connell, 1987; Frank, 1987, према: Kupers, 2005: 716). Хегемони маскулинитет се рефлектује у немилосрдној компетитивности, неспособности да се слободно испољи било које осећање сем беса[50], непризнавању слабости или зависности, омаловажавању жена и „женских“ особина код мушкараца, и хомофобији (Brittan, 1989, према: Kupers, 2005: 716). Овај стереотип мужевности обликује социјализацију младих мушкараца: и мада су многи мушкарци ментално врло удаљени од њега, они ипак брину да ли ће их други опажати као немужевне (Kupers, 2005).

14.1. Родни стереотипи и секундарна виктимизација

Укорењени родни стереотипи, уз митове о силовању као широко прихваћена, тврдокорна уверења која „негирају, минимизују и оправдавају сексуално насиље“ (Bohner, 1998, према: Nyúl, Kende, Engyel, Szabó, 2018: 2), чине мушку сексуалну

[49] Маскуланитет је мушка родна идеологија која представља скуп описних, прописаних и обавезујућих спознаја и обележја мужевности која у традиционалном смислу укључују нарочито: анти-женственост, постигнуће, непоказивање слабости, авантуризам, ризиковање и насиље (Levant Richmond, 2007 prema: American Psychological Association, 2018: 2-3)

[50] Родна социјализација и учење дечака и младих мушкараца да сузбијају своје емоције смтра се психолошки веома штетном, како за њих саме, тако и за њихово окружење (American Psychological Association, 2018.)

виктимизацију скоро незамисливом, доприносе непрепознавању мушкараца као жртава и снажно генеришу негативне ставове према мушкој сексуалној виктимизацији (Doherty, Anderson, 2004; Sleath, Bull, 2009; Weiss, 2010).

Митови о силовању мушкараца комплетирају идеолошку брану традиционалног социјално-родног поретка, подељености и неједнакости полова. Једнако као и митови о силовању жена (попут оног да „жене често провоцирају акт својим изгледом или понашањем“), усмерени су на пребацивање кривице на жртву, креирање негативних ставова према њој и правдање извршилаца (Fisher, Pina, 2013: 13).

У литератури се као најчешћи наводе следећи митови: „мушкарац је довољно физички снажан да је немогуће да буде принуђен на сексуалну активност“; „силовања мушкараца се догађају само у затвору“ (Kassing, Beesley, Frey, 2005, према: Graham, 2006); „силован мушкарац више није мушко“; „мушкарац увек ужива у сексу, чак и кад је на њега присиљен“, те „сваки здрав мушкарац може да одбије сексуални напад уколико то стварно жели“ (Sleath, Bull, 2009). Митови о силовању конструишу виктимизацију мушкараца најчешће или као аберантну, или као безопасну (Denov 2003; Scarce 1997, према: Hlavka, 2017: 483), обесхрабрујући жртве да дело пријаве.

Оштрина стигматизације мушкараца жртава проистиче из чињенице да мушка сексуална виктимизација угрожава норме хегемоног маскулинитета и хетеросексуалности који су обавезни и подразумевани у традиционалном, патријархалном социјално-родном поретку. Хетеросексуалност кореспондира са традиционалном поделом сексуалних и родних улога на мушку-доминантну, активну, и женску-подређену, пасивну, те мушка хомосексуалност представља увреду и изазов за традиционални поредак и маскулинитет. Од мушкарца се очекује да је у стању да одбије напад и да се одбрани – ако је претрпео сексуални напад бива опажен као сексуални објект, слаб, оштећен, беспомоћан, феминизиран (Kwon, Lee, Kim, Kim, 2007). Мушкарци се одмалена интензивно излажу хетеронормативности и посебним родним нормама оличеним у паролама и поукама попут: „буди мушко“, „мушкарци не плачу“, „не понашај се као девојчица“ и слично.

Због страха од негативних реакција окружења попут неверовања или равнодушности, самоокривљавања или страха да ће бити препознати као слабићи, хомосексуалци и „отпадници“ од мушког рода, мушкарци најчешће одустају од пријављивања сексуалне виктимизације, упркос њеним често тешким последицама које често укључују стигму, депресију, анксиозност, злоупотребу психоактивних супстанци и суицидалност (Struckman-Johnson1992; Doherty, Anderson, 2004; Dube, Anda, Whitfield et al, 2005; Hlavka, 2017). Искуство виктимизације годинама прати жртве посредством флешбекова и снажних емоционалних сећања (Petersson, Plantin, 2019).

Хлавка указује на специфичну хијерархију мушке сексуалне виктимизације где се као „идеалне жртве“ појављују дечаци и хетеросексуални младићи који су током извршења били омамљени или физички повређени, будући да они могу да „објасне“ виктимизацију и репарирају свој маскулинитет у оквиру постојеће родне идеологије. На зачељу су жртве хомосексуалци чије се непристајање на сексуални контакт преиспитује у светлу њихове девијантне сексуалности – као у случају митова о силовању жена, за ову категорију жртава се често верује да су „то тражиле“.

Млади мушкарци који су доживели сексуалну злоупотребу од стране жена налазе се негде између – њихова хетеросексуалност се не доводи у питање, али се веома тешко опажају као жртве у култури у којој се претпоставља да се мушкарци непрекидно и радо упуштају у хетеросексуалне односе, без обзира на околности.

Деструктивне родне норме („токсични маскулинитет“)[51] раширеност стереотипа о мужевности и сексуалности и страх од стигматизације, главни су разлози зашто мушкарци не пријављују виктимизацију и не траже помоћ што поред осталог повећава ризик да развију посттрауматски стресни поремећај (Larsen, Hilden, 2016; Depraetere, Vandeviver, Vander Beken, Keygnaert, 2018).

[51] Према Куперсу, израз „токсични маскулинитет“ се односи на оне аспекте хегемоног маскулинитета који су социјално деструктивни, попут мизогиније, хомофобије, похлепе, и насилне доминације (Kupers, 2001; 2005: 289).

IV МУШКАРАЦ КАО ЖРТВА ПАРТНЕРСКОГ И БРАЧНОГ НАСИЉА

15. Насиље у браку

Институција брака једна је од најстаријих институција забележена у свести цивилизације. Разлози настајања брака данас се сматрају примарно функционалним, као осигуравање права на потомство с мушке стране и заштита истог са женске стране. Но, еволуцијом људског друштва, брак је далеко заобишао своје почетке и развио друштвене, политичке, економске и сакралне димензије. „Брак је био надређен есенцијалном процесу избора партнера и сексуалног изражавања“ (Фануко, 2008: 161).

У правној доктрини постоји велики број дефиниција брака[52], и за разлику од њих, законодавства се нису упуштала у дефинисање брака и нису се изјашњавала о његовом смислу и циљу, осим у ретким случајевима. Тако, на пример Породични закон у нашем праву даје дефиницију брака и она гласи: „Брак је законом уређена заједница живота жене и мушкарца“. У упоредном законодавству, као пример може се навести македонско право, које садржи одредбу којом се брак дефинише као „законом уређена заједница живота мужа и жене у којој се остварују интереси брачних другова, породице и друштва“ (Драшкић, 2011: 77-79).

Под термином „насиље у браку“ подразумева се виктимизација особе с којом је насилник имао или има засновану брачну заједницу. Оно обухвата како насиље над женама, тако и насиље над мушкарцима (Burnett, 1999: 75). Насиље у браку се одређује и као низ понашања којима се користи особа како би задобила или задржала моћ и контролу над брачним партнером. Таква се понашања могу догодити једном, у дужем временском периоду, тј. континуирано, или посебно (Балић, Дивановић, Рицијаш, 2001: 76).

[52] У доктрини римских правника било је више дефиниција брака. Према једној, брак је веза мушкарца и жене установљена ради трајније заједнице живота, а према другој, брак је веза мушкарца и жене, доживотна заједница, установа божанског и људског права. Канонско право дефинише брак као савез којим муж и жена успостављају међусобну заједницу живота, која је усмерена према добру супруга, рађању и одгајању деце, не стављајући, попут пријашњег законодавства, у први план стратељски вид женидбе него интимну заједницу живота супружника. У француској доктрини брак се дефинише, као уговор на основу кога мушкарац и жена оснивају међусобну заједницу коју закон санкционише и коју они не могу раскинути по својој вољи. Немачка правна књижевност, брак дефинише као правно признату везу мушкарца и жене ради трајне заједнице живота. У нашој правној књижевности М. Младеновић браком назива „ законом уређену, потпуну, трајну, добровољну и равноправну заједницу живота једног мушкарца и једне жене, која се занива и престаје на начин превиђен законом (формалним и неформалним путем). (Драшкић, 2011: 77-78).

Последњих година чују се и гласови који скрећу пажњу и на насиље у браку чије су жртве мушкарци. Насупрот синдрому „злостављане жене“, говори се о „претученим мушкарцима“ (battering men). Заговорници тезе објашњавају да и мушкарци јесу жртве насиља у браку, као и жене. О насиљу над мушкарцима нема јасних података, јер је и та друштвена појава обавијена ћутањем и тајнама, страховима, срамом и предрасудама - можда и више него насиље над женама и децом. Насиље над мушкарцима ретко започиње физичким насиљем. Њему најчешће претходи поремећена комуникација, честе свађе, вређање, разбијање предмета, емоционални притисци, претње и сл. Тамна бројка криминалитета у насиљу над мушкарцима постоји зато што мушкарци о насиљу које трпе нерадо говоре, срамота их је, а све из разлога још увек снажних стереотипа о мушкој доминацији и „јачем полу“ (Поредош Лавор, 2010: 329-336). Када се насиље трпи у вези с другим мушкарцем, постоји стид због природе везе.[53]

Савет Европе је у оквиру својих активности на остварењу једнакости мушкараца и жена и сузбијању насиља у партнерским односима, једну конференцију посветио насиљу над мушкарцима. Презентовани су радови базирани на истраживањима насиља над мушкарцима у породици у појединим земљама. Резултати немачког истраживања су довољни за илустрацију ове појаве. Већина мушкараца је трпела насиље у породици у „дечијем добу“, док у мањем проценту пријављују насиље које трпе од својих партнерки. Ако и пријављују, то је најчешће психолошко насиље с елементима прогањања и контроле. Разлика између женског и мушког насиља у браку се сликовито описује као епизодно партнерско насиље насупрот патријархалном терорисању (Lenz, Puchert, 2005: 17-26).

Fiebert тврди да жене једнако често, ако не и чешће врше насиље у браку. Он тврди да жене три пута чешће употребе оружје у међусупружничким свађама. Истиче и да јавност не зна праву истину о насиљу у браку, јер мушкарци углавном не пријављују своје насилне жене, док су жене охрабриване да то раде. Сматра да многе жене пријављују насиље зато што се боје и најмањег инцидента, а друге их пак лажно пријављују, како би из тога извукле материјалну корист. Он такође, на основу расположивих података, наводи

[53] 5 Domestic Violence, Violence against men. Преузето 21.08.2026. http://en.wikipedia.org/wikiDomestic_violence#_ref-16

да су у готово свим културама жене агресивније од својих партнера, те да је сваке 14. секунде мушкарац жртва насиља у браку (Балић, et al 2001: 77).

16. Теоријска објашњења насиља у браку и партнерским односима

Када је реч о психолошким теоријама које су оставиле највећи траг на опште (лаичко) схватање насиља у браку и партнерским односима, јесу: теорија о мазохизму жене и теорија о патологији насилника.

Према теорији о мазохизму жене, жене су мазохисткиње, јер су свесно и самостално бирале насилнике за своје партнере. Оне желе да пате и буду малтретиране и праве рационални, свесни избор, бирајући за себе насилне брачне, или ванбрачне партнере. Њихов избор је потврда њихове мазохистичке природе. Ова тврдња се додатно оснажује чињеницом, да жена не напушта насилни однос, чак и када насиље поприми драматичне димензије (Ристановић Николић, 1993: 276-283). Неке жене, по њима, просто не осећају да су заслужиле боље, и не бивају задовољне, док њихова перцепција сопствене личности није потврђена (Goudolf, Fisher, 1988: 14). Оваква схватања имају корене у Фројдовим поставкама о природној предодређености жена да буду мазохисткиње, који су касније били широко прихваћени од стране Helen Deutsch у њеној познатој књизи „Психологија жене“ (Константиновић Вилић, Ристановић Николић, Костић, 2009: 129).

Према теорији о патологији насилника, појава насиља и трпљења насиља, доводи се у везу са психопатолошким особинама (ретардација, садизам) насилника. За насилнике се везују изненадни испади агресивности, слаба контрола импулса и ниско самопоштовање, или се њихове личности налазе на граници између психотичних и неуротичних (Dutton, Golant, 1995: 45). Тако је Gayford, на основу информација добијених од 100 жена које су боравиле у склоништу за претучене жене, закључио да су мушкарци који злостављају своје партнерке патолошко љубоморни, лоше одгајани, размажени, неспособни да се брину о себи, љубитељи алкохола и коцке. Roy је описао насилне мужеве као личност које пате од ниског нивоа самопоштовања, великог брачног незадовољства, несигурности, стреса и слабом комуникативности људи са проблематичним детињаством (Константиновић Вилић, Ристановић Николић, Костић, 2009: 128).

Психолошке теорије су трпеле и трпе бројне озбиљне критике, без обзира на то да ли се узрок насиља у браку тражи у патологији насилника, или у мазохизму жене. Критичари истичу да се на овај начин занемарују друштвени, културни фактори и социјални концепт у коме се насиље у партнерским односима јавља, и да је насиље у партнерским односима сувише распрострањено да би било резултат индивидуалне патологије (Константиновић Вилић, Ристановић Николић, Костић, 2009: 129).

17. Насиље у везама адолесцената

Досадашња истраживања насиља у партнерским односима показала су да се не ради о феномену који погађа само одрасле особе, већ и да су многи адолесценти изложени различитим врстама насиља у вези (Ајдуковић, Ручевић, 2010: 217).

У последње време насиље у везама адолесцената постало је предмет интересовања научне јавности како у свету, тако и код нас. Пре појмовног одређења насиља у везама адолесцената неопходно је одредити појам „адолесценције“, ко су „адолесценти“, а с обзиром на то да се у стручној литератури користи и појам „млада особа“ потребно је и њега одредити.

Према Конвенцији Уједињених Нација о правима детета, дете је свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније. Адолесценција означава период између детињства и зрелости, у коме се „ младе особе“ налазе на прагу значајних промена, које ће их полако увести у свет одраслих. Стално експериментисање новим улогама, и полако напуштање старих улога неке су од одлика овог периода, који многи називају добом бунтовништва, добом супростављања сваком ауторитету.[54]

У литератури се о насиљу у везама младих говори као “teen dating violence“, а дефинише се као физичко, психичко, емоционално и сексуално насиље чији је циљ задобијање моћи и одржавање контроле над другом особом у односу младих. Најчешће се дефинише у контексту стабилнијег емоционалног односа, и то као „ претња или стварна употреба физичког, сексуалног или вербалног злостављања од стране једног члана

[54] Адолесценција, Педагошко друштво Србије, О чему је реч, Преузето 21.08.2026. www.pedagog.org.yu/GTCtekstadolescencija.php

невенчаног пара према другом, а у контексту љубавне везе“ (Bell, Cornelius, Shorey, 2008: 185-194). Ипак све више аутора наводи да тај однос не мора бити нужно стабилан, шта више може бити и једнократни излазак (O'Keffe, 2005: 125).

Резултати трију великих истраживања спроведених у САД и Канади показују да насиље у везама младих није ретка појава, тачније да је између 22,55 и 39,1% младића и између 37,8% и 43,6% девојака починило неки облик насиља у вези (Marcus, 2007: 54).

Истраживања партнерског насиља код адолесцената показују преовладајући образац узајамног насиља. Gray i Foshee нашли су да су 66% парова, који су признали да је било насиља у њиховој вези, тврдили да је то насиље било обострано (Gray, Foshee, 1997: 126-141). Capaldi i Crosby наводе како 51% средњошколских парова признаје неке облике физичког насиља, и да је насиље углавном обострано.

Када је само један од партнера био насилан, у великом проценту радило се углавном о девојкама, односно у 4% парова младић се насилно понашао према девојци, а у 17% парова девојка према младићу (Capaldy& Crosby, 1997: 184-206). Велико међународно истраживање на преко 13.000 студената у 32 земље показало је да је готово 1/3 девојака, а исто толико и младића физички напало партнера или партнерку у претходних годину дана. По учесталости је на првом месту било обострано насиље, а затим је следило насиље које чине девојке према младићима (Straus, 2007: 252-275).

18. Жене као учиниоци кривичног дела насиља у породици

Модернизацијом друштвеног живота улога жене је мењала свој значај кроз различите друштвене сфере и сегменте, а посебно у породици где је од своје умањене и потчињене улоге дошла до социјално једнаке и модерне какву данас има. Породица је била и остала осетљива зона животног постојања имајући у виду да се ради о основној бази живљења у којој треба да се развија љубав, поштовање и сигурност, али се ипак, нажалост јављају и многе дисфункције које утичу на њен опстанак, а као једна од тих је кривично дело насиље у породици. Прва помисао која се јавља када је реч о овом кривичном делу је да оно врше само мушкарци. Ипак, модеран живот донео је и нове трендове па се као учиниоци овог кривичног дела јављају ни мање ни више него жене.

Жене су одувек привлачиле пажњу у свим друштвеним и државним системима будући да се њихова улога кроз развој друштва мењала како у социјалним аспектима живота тако и у породици. Када говоримо о модерном друштву, улога жене више није неравноправна са мушким полом већ напротив можемо наићи на њену доминантну и изражајнију страну. У први мах свако од нас би се запитао да ли су жене способне да учине кривично дело насиља у породици, имајући у виду да је категорија учиниоца ових дела некако подразумевана и резервисана да, ако дође до насиља у породици, извршиоци буду мушкарци. Са друге стране, жене се, најчешће сматрају жртвама кривичног дела насиља у породици. Правом се ипак не могу регулисати, ни заштитити сви односи у браку и породици, јер се ради о најинтимнијој сфери људске личности, о односима који се заснивају на љубави и осећањима (Јовашевић, 2014).

Дуго година су кроз историју кривичног законодавства и у криминалистичкој пракси мушкарци били ти који су били искључиви учиниоци кривичног дела насиља у породици те је категорија учиниоца била и у правосудној пракси резервисана за њих. Међутим, модерно време донело је другачији начин и систем вредности, као и равноправност међу половима. Тако су и жене добијале улогу учиниоца и ових кривичних дела. У наставку рада биће приказана анализа динамике извршења насиља у породици од стране жена, као и њихов однос заступљености у односу на укупан број пријављених за насиље у породици кроз приказ статистичких података. (Билтени Републичког завода за статистику: број 603 за 2014. годину (2015); број 617 за 2015. годину (2016); број 629 за 2016. годину (2017); број 643 за 2017. годину (2018); број 653 за 2018. годину (2019); број 665 за 2019. годину (2020); број 667 за 2020. годину (2021); број 689 за 2021. годину (2022); број 702 за 2022. годину (2023) и број 714 за 2023. годину (2024); Београд: Републички завод за статистику).

Табела 1. Пријављене жене као пунолетни учиниоци кривичног дела насиља у породици у односу на купан број пријављених учиниоца кривичног дела насиља у породици у Републици Србији у периоду од 2014-2023. године.

Године	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Укупан број случајева пријављених за насиље у породици	3642	5040	7244	7795	7916	7308	5932	5663	5531	5015
Процентуална вредност	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Укупан број случајева пријављених жена за насиље у породици	347	478	820	898	951	874	678	689	712	596
Процентуална вредност	9%	9%	11%	11%	12%	12%	11%	12%	13%	12%

Жене се као учиниоци насиља у породици, на први поглед, јављају у врло малом проценту и то у анализираним годинама од 9% до 13% у односу на укупан број пријављених за ово дело. Ипак не може се рећи да је ово занемарљив податак имајући у виду да се ради о женама као нежнијем полу с једне стране, док се са друге стране јављају као учиниоци насиља у породици. Најмањи број заступљених жена као учиниоца насиља у породици у односу на укупан број пријављених учиниоца за ово дело је био 2014. и 2015. године и то свега 9%, док је од 2016. до 2023. године тај проценат био око 11% и 12%, те највећи 2022. године и то 13%.

Табела 2. Осуђене жене за насиље у породици у односу на број пријављених жена за дело насиља у породици у Републци Србији у периоду од 2014 – 2023. године

Године	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Број пријављених жена за насиље у породици	347	478	820	898	951	874	678	689	712	596
Процентуална вредност	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Број осуђених жена за насиље у породици	98	81	100	133	187	184	151	174	147	150
Процентуална вредност	28%	17%	12%	15%	20%	21%	22%	25%	21%	25%

Имајући у виду да нису сви поступци окончани исте године када су и пријављени учиниоци дела насиља у породици, табела приказује оквирно стање односа осуђених жена у односу на пријављене жене за насиље у породици, посебно што је број пријављених жена био скоро сличан у свим приказаним годинама. У процентуалном смислу, број осуђених жена у односу на број пријављених жена за насиље у породици је био најмањи 2016. године и то свега 12%, док је био највећи 2014. године, када је чак 28% пријављених жена осуђено за насиље у породици. Од 2018. до 2023. године је процентуално од 20% до 25% жена било осуђено за насиље у породици од укупног броја пријављених жена за ово дело, док је 2017. године био мањи број и то 15%, као и 2015. године где је износио 17%.

Модерно доба прати модеран развој друштва, друштвених односа, али и другачију улогу жене. Од ранијих времена и њене историјске улоге у породичним заједницама где је владао матријархат, до савремених породица, у којима се, нажалост, жене појављују и као учиниоци бројних кривичних дела, а на изненађење теорије и праксе и као учиниоци кривичног дела насиља у породици.

V СПЕЦИФИЧНОСТИ МУШКЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ

19. Проблем ћутања

Насиље над мушкарцима је код нас тема која се не додирује, од које се бежи јер између осталог изазива подсмех. За мушкарце се неретко тврди или да нису угрожени или да су сами криви, јер нису довољно мушкарци, ако допусте да им се тако нешто догоди.

Заинтересованост али неосетљивост за мушкарце као жртве насиља у породици, своди се на весело учествовање прислушкивањем и/или гледањем породичних представа са закључцима да им тако и треба. Под варницама тешких речи поткраду се и видљиви трагови оклагија, цепаница, штикли, шерпи, који изазивају сурово исмејавање мушкараца и код жена. Жртве ћуте из страха да их околина не би назвала слабићима, као и да не би дошло до развијања осећаја стида и непријатности, страха од одвајања од деце, непостојања подршке и саосећања са мушкарцима – жртвама. Иако нису усамљени примери о суровостима нежнијег пола предрасуде и доминантан став у друштву да су једино мушкарци силеџије утиче и на проучавање насиља међу хетеросексуалним партнерима. Мушкарци под утицајем васпитања и социјализације и под притиском улоге да буду јаки, одговорни, издржавају породицу, бивају доведени у великом броју случајева до крајње тачке пуцања.

Насиље у породици је људски, а не родни или полни проблем те у складу са тим позорница хуманости припада свима. Ни једна превенција насиља у породици не може умањити насиље ако се истраживањем починиоца, жртава, распрострањености, узрока и последица не обухвати породица у целини.

Неопходност сарадње кривичноправне заштите са институцијама социјалне заштите, здравства и образовања и других професионалних организација и удружења није неопходно посебно наглашавати. Борба против насиља у породици подразумева свеобухватан друштвени, научни и професионални приступ ове комплексне, вишедимензионалне и динамичне друштвене појаве.

20. Синдром претученог мушкарца

Најконтроверзнији аспект партнерског насиља које чине жене је теорија о „синдрому претученог мужа". Као реакцију на налазе америчког Националног истраживања насиља у породици из 1975. Сузан К. Стајнмец је 1977. написала чланак у којем је сковала термин као корелатив „синдрому претучене жене". Стајнмец је спровела неколико емпиријских истраживања пре писања свог чланка. Користећи широки нерепрезентативни узорак од педесет четири пара, Стајнмец је открила насиље интимног партнера које су починили мушкарци у стопи од 47% и насиље које су починиле жене у стопи од 43%.

Даље је открила да док је 39% мужева бацало предмете, 31% жена је чинило исто; 31% мужева је гурнуло или одгурнуло своју партнерку, у поређењу са 32% жена; 20% мужева је ударило своје жене, 20% жена је ударило своје мужеве; 10% мужева је ударило своје жене предметом, 10% жена је ударило своје мужеве предметом.

У другој студији, користећи узорак од педесет два канадска студента, Стајнмец је открила да су мушкарци починили насиље интимног партнера у стопи од 23%, а жене у стопи од 21%. Даља истраживања су показала да је 21% и мужева и жена бацало предмете; 17% мужева је гурало или одгуривало, у поређењу са 13% жена; 13% мужева је ударило своје жене, 13% жена је ударило своје мужеве; 10% мужева је ударило своје жене предметом, 12% жена је ударило своје мужеве предметом.

У трећој студији, користећи случајни узорак од деведесет четири особе, Стајнмец је пронашла стопу насиља од 32% код мушкараца и 28% код жена. Даље је утврђено да је 31% мужева бацало предмете у поређењу са 25% жена; 22% мужева је гурало или одгуривало, у поређењу са 18% жена; 17% мужева је ударило своје жене, 12% жена је ударило своје мужеве; 12% мужева је ударило своје жене предметом, 14% жена је ударило своје мужеве предметом.

Ови налази навели су Стајнмец да закључи да је насиље интимног партнера отприлике реципрочно између мужева и жена, са сличним нивоом намере између мушкараца и жена; „жене су једнако склоне да изаберу физички сукоб за решавање

брачних проблема као и мушкарци. Жене имају потенцијал да изврше чинове насиља и под одређеним околностима, оне те радње и извршавају".

Колега Стајнмецове, Ричард Ј. Гелс, јавно се огласио о конфузији, коју су изазвала истраживања и „значајно искривљавање" података од стране група за права очева у свом јавном одговору Насиље у породици: Није раван терен (Domestic Violence: Not An Even Playing Field), „Заиста, мушкарце туку њихове жене, они бивају повређени, а неки и убијени. Али, да ли су сви мушкарци које туку жене претучени? Не. Мушкарци који туку своје жене, који користе емоционално злостављање и уцену да контролишу своје жене, а затим су ударени или чак повређени, не могу се сматрати претученим мушкарцима. Претучени мушкарац је онај који је физички повређен од стране жене или партнерке, а није је физички ударио нити психолошки испровоцирао."

Тврдње Стајнмецове у њеном чланку, и посебно њена употреба фразе „синдром претученог мужа", изазвали су велику контроверзу, при чему су многи научници критиковали недостатке истраживања у њеном раду. Посебно је критикована што није правила разлику између вербалне и физичке агресије или између намере и радње (жеља за ударцем сматрана је истим као и стварно ударање). [55]

VI ПРАКТИЧНИ АСПЕКТ

21. Приказ случаја из праксе

У циљу бољег разумевања теоријских поставки о виктимизацији дечака у породичном окружењу, у овом делу рада биће приказан случај из праксе који илуструје последице одрастања у дисфункционалној породици. Случај се односи на дечака који је одрастао у условима емоционалног занемаривања, недостатка родитељске структуре и неадекватног вршења родитељске улоге, што је резултирало израженим проблемима у понашању и нарушеним развојем социјалних и емоционалних капацитета. Приказ случаја има за циљ да повеже теоријске концепте виктимизације са конкретним животним околностима, као и да укаже на комплексност узрочно- последичних односа у оквиру породичне дисфункционалности.

[55] Видети опширније: Finkelhor, David (1983). „Заједничке особине породичног злостављања", стр. 17–30.

Пресудом суда утврђено је да је тужилац биолошки отац туженог малолетног сина и тужене малолетне ћерке, док су тужена мајка и њен супруг дужни да признају и трпе упис очинства тужиоца. Из налаза и мишљења Завода за судску медицину произилази да је упоређивањем ДНК профила узорка тужиоца и малолетног сина и ћерке, након биостатистичке обраде података базираној на учесталости алела присутних на датим локусима утврђена вероватноћа већа од 99,99% да је тужилац отац малолетне деце.

Тужилац је у току поступка изјавио да тужену мајку малолетне деце познаје неких 7-8 година и да је са њом био у некој врсти емотивне везе из које су рођени малолетни син и ћерка, све то док је њихова мајка била у браку са садашњим супругом такође туженим који је био уписан у матичним књигама како отац деце. Тужилац је такође изјавио да жели да преузме бригу над малолетним сином и сагласан је да он одржава лични контакт са туженом мајком, а да она настави да брине о малолетној ћерки с обзиром на то да исту још увек доји.

Тужена мајка, изнела је своје наводе током поступка у којима је потврдила да је била у некој врсти емотивнње везе са тужиоцем док је била у браку са својим садашњим супругом такође туженим, а са којим има још једно дете које је смештено у хранитељску породицу.

Малолетни син је узраста 6 година, вакцинисан према календару вакцинације, уредног здравственог статуса, адекватно ухрањен за свој узраст. Стидљив је у комуникацији са непознатим особама. У свакодневном животу је доста немиран и непослушан, не поштује ауторитете, мајку често шутира, вербално је агресиван, говори доста псовки. Свог законитог оца туженог, такође не поштује и не уважава, често обраћајући му се погрдним речима као и речима да му он није отац већ тужилац. Једини ауторитет му је биолошки отац који са њим проводи доста времена и може да коригује његове нападе беса. Процена је да се дете понаша асоцијално и неприлагођено због емоционално нестабилне средине у којој одраста и живи, не зна тачно ко му је отац и где му је дом, пробија границе које мајка покушава да му постави.

Малолетна ћерка је ниског календарског узраста (15 месеци) уредног здравственог стања, и статуса вакцинисања. Има понашање у складу са узрастом.

Тужена мајка је дете разведених родитеља, потиче из крајње дисфункционалне породице, њена мајка је била оптужена за подвођење својих малолетних ћерки међу којима је била и тужена. Тужена је била склона скитњи и сталном напуштању свог супруга. Преко дана се дружила са „сумњивим људима“ при чему је и дете водила са собом, и то је био један од бројних разлога да се прво дете измести у хранитељску породицу. По слободној процени је ограничених интелектуалних капацитета, социјално и емоционално незрела, неспособна да пружи деци позитиван модел за идентификацију јер и сама из своје породице порекла носи искривљен систем моралних вредности. Она настоји да деци омогући задовољење најосновнијих биолошких потреба, али није у стању да им обезбеди сигурну емоционалну базу за правилан развој сопственог и породичног идентитета.

Тужени супруг је такође дете разведених родитеља који потиче из дисфунцкионалне породице порекла при чему нема идеју и представу нормалне и функционалне породице. Време углавном проводи на послу а око чувања и васпитавања деце се слабо укључује правдајући се недостатком времена.

Кућа у којој тужени бораве припада оцу туженог супруга, опремљена је адекватним намештајем и прибором за домаћинство али су хигијенски услови изразито неповољни. Свуда је разбацана храна, прљав веш и осећа се непријатан мирис услед неодржавања хигијене.

Имајући у виду све напред наведено стручни тим Центра за социјални рад предложио је да се малолетни син повери на самостално вршење родитељског права биолошком оцу односно тужиоцу који има адекватне родитељске капацитете да коригује непожељно понашање малолетног сина и који има адекватан родитељски ауторитет над њим а предложено је да са мајком одржава контакт тако што ће код ње проводити сваки први и трећи викенд у месецу.

Суд је у потпуности прихватио налаз и мишљење Центра за социјални рад налазећи да је овај орган старатељства дао стручне, темељне, логичне и за суд прихватљиве разлоге за своје предлоге те је одлучио да се малолетни син повери на самостално вршење родитељског права оцу- тужиоцу.

Приказани случај потврђује да виктимизација у породичном контексту не мора нужно подразумевати искључиво директно физичко насиље, већ се често испољава кроз занемаривање, недостатак родитељске подршке и поремећену породичну динамику. Такви услови могу значајно утицати на емоционални и социјални развој детета што се касније може манифестовати кроз проблематична понашања, укључујући агресивност и тешкоће у контроли импулса.

Овај случај додатно наглашава значај ране интервенције и адекватне институционалне подршке у циљу превенције дугорочних последица по развој детета и његово функционисање у друштву.

ЗАКЉУЧАК

Насиље у породици представља један од најтежих облика угрожвања основних људских права и слобода, достојанства, телесног и психичког интегритета и безбедности појединца. Породица је идилична заједница само у машти и нади јер неретко уместо емоција наилазимо на интерес, а наспрам љубави се често појављује сурова стварност у којој се уместо нежности сусрећемо са различитим облицима насиља.

Мушкарци, као и жене, имају право на заштиту од свих могућих облика насиља независно од узраста, брачног статуса или пак односа са учиниоцем. Насиље над мушкарцима представља стваран и сложен друштвени проблем, а од посебне важности се истиче чињеница да се оно не сме посматрати искључиво кроз физички напад, већ обухвата и понашања која дуготрајно нарушавају психичку стабилност, аутономију и квалитет живота жртве, често изазивајући низ других последица.

Значајно место у овом раду заузима озбиљан проблем ћутања мушкараца о насиљу које су претрпели. Страх од осуде, осећај стида и срамоте, сумња у сопствену мушкост, економска зависност, брига за децу, емоционална везаност за партнерку као и неповерење у институције представљају само неке од околности које битно утичу на непријављивање насиља и продужавање агоније тамне бројке када су у питању овакви случајеви.

Последице оваквих понашања могу се огледати кроз вишеструку виктимизацију, односно поновно трпљење насиља, али може доћи и до секундарне виктимизације која се испољава кроз неадекватне реакције околине и других надлежних органа и институција. Управо због свега напред наведеног неопходно је створити друштвену климу у којој ће мушкарци моћи несметано да говоре о насиљу без додатног страха од исмевања или омаловажавања.

Анализа положаја жене као могућег учиниоца кривичног дела насиља у породици нам говори да се учиниоци не одређују искључиво према полу, већ на основу конкретног понашања. Жена може бити учинилац насиља, као што се и мушкарац може наћи у улози

жртве, међутим то не умањује значај заштите жена од насиља већ потврђује да је за остваривање начела равноправности и делотворне заштите жртава неопходан индивидуализован приступ.

У оквиру рада разматрано је и насиље у брачним односима као и насиље у везама адолесцената при чему насиље у браку може оставити дуготрајне последице на жртву нарочито уколико је повезано са економском зависношћу, заједничким животом и бригом о деци, док насиље у везама адолесцената указује на потребу за раном едукацијом младих особа о здравим партнерским односима, границама, равноправности и ненасилној комуникацији. Превенција насиља мора почети пре него што се развију обрасци контроле и злостављања а едукација мора обухватити оба пола како би била делотворна.

За савремену правну науку и праксу, мушкарац као жртва насиља у породици представља тему од значаја. Даље проучавање доприноси бољем разумевању сложености проблема насиља у породици, препознавању недовољно видљивих жртава и унапређивању механизама њихове заштите. Правичан и ефикасан систем заштите мора почивати на једнаком уважавању сваке жртве, без обзира на пол, уз поштовање начела законитости, равноправности и људског достојанства. Једино таквим приступом може се остварити циљ савременог друштва који породицу и партнерске односе посматра кроз призму сигурности, поштовања и одсуства насиља.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

1. Монографије, уџбеници, радови у зборницима, научни и стручни чланци

1. Ајдуковић, М., Плавенковић, Г. (2000). Насиље над женама у обитељи. Загреб: Друштво за психолошку помоћ.
2. Бабић, М., Марковић, И. (2008). Кривично право, Посебни део. Бања Лука: Правни факултет.
3. Бошковић, М., Марковић, М. (2015). Криминологија са елементима виктимологије.
4. Димовски, Д. (2014). Заштита жена у кривичном праву. Мобилна правна клиника у акцији – од институције ка жртви. Ниш: Центар за публикације Правног факултета, 159-160.
5. 6.Ђорђевић, Ђ. (2011). Кривично право, Посебни део. Београд: Криминалистичкополицијска академија.
6. Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ. (2020). Кривично право. Београд: Про јурис.
7. Играчки, Ј., Брашован Делић, М. (2023). Препознавање деце као жртве насиља у породици и њихова заштита у кривичном поступку. Зборник радова, Том 2. Бања Лука Правни факултет, 179-198.
8. Јовановић, С. (2010). Правна заштита од насиља у породици. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
9. Јовашевић, Д. (2017). Кривично право, Посебни део. Београд: Досије.
10. Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В. (2017). Кривично право Републике Српске, Посебни део. Бања Лука: Универзитет Апеирон.
11. Јовашевић, Д., Миладиновић Стефановић, Д. (2023). Кривично право, Посебни део. Ниш: Правни факултет.
12. Константиновић-Вилић, С., Костић, М. (2007). Заштита деце од злостављања и занемаривања. Правни живот, бр. 10, 339-356.
13. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М. (2009). Криминологија. Ниш.
14. Костић, М. (1995). Девијантно понашање деце као последица претрпљене виктимизације. Социјална мисао, бр. 5–6, Београд.

15. Костић, М. (1995). Дете као жртва криминалитета. Магистарска теза. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
16. Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004). Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore. Cetinje: Obod.
17. Миловановић, И., Трајковић, Т. (2024). Насиље у породици као део родно заснованог насиља према међународним стандардима. Билтен Врховног суда, бр. 3, 193–215.
18. Мрвић Петровић, Н. (2005). Кривично право. Београд: Службени гласник.
19. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007). Komentar Kaznenog zakona. Zagreb: Narodne novine.
20. Симеуновић-Патић, Б. (2020). Сексуална виктимизација особа мушког пола. У: Казнена реакција у Србији. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво, 218-230.
21. Симић, И., Петровић, М. (2002). Кривични закон Републике Србије, Практична примена. Београд: Службени гласник.
22. Симић, И., Трешњев, А. (2010). Кривични законик са краћим коментаром. Београд: Про инфо.
23. Стевановић, И., Шкулић, М. (1999). Малолетни деликвенти у Србији. Београд: Југословенски центар за права детета, 61-63.
24. Стевановић, Н., Сукновић, М. (2024). Виктимизација деце вербалним насиљем, Безбедност 66 (3), 157-171.
25. Стевковић, Љ. (2007). Насилна виктимизација као фактор ризика за насилно криминално понашање малолетника. Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, 26 (1-2), 309-321.
26. Стевковић, Љ. (2012). Посредна виктимизација деце као фактор ризика насилног криминалног понашања у одраслом добу. Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, 31 (2), 239-250.
27. UNICEF (2017). Детерминанте и фактори насиља над децом у Србији – национални извештај.
28. Nikolić, G. Žene kao učinioci i žrtve krivičnog dela nasilja u porodici, Zbornik radova Žene u modernom društvu (2025) Banja Luka, 67-73.

29. Knežić, B. U prilog istraživanja zlostavljanja muškaraca u porodici, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, br. 1/2 (2010). 153–166.
30. Dimovski, D. Restorativna pravda u funkciji zaštite od nasilja u porodici, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. god. 54, br. 70 (2015), 423–437.
31. Žegarac, N. (2004). Деца која чекају. Београд: Save the Children UK – београдска канцеларија и Центар за права детета.
32. Ћопић, С. (2003). Породично насиље у земљама бивше Југославије: преглед најважнијих резултата истраживања. Темида (2003), бр. 2, 17-23.
33. Љубојев, Н. (2004). Видови емоционалног злостављања детета у породици. Социјална мисао, бр. 3–4, Београд, 33-50.
34. Јелена Миленковић – Вуковић, Криминална виктимизација деце, Зборник радова студената докторских студија права, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2014, 41-57.

Радови на страном језику:

1. Cohen, L. E., Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. American Sociological Review, 44, 588–609.
2. Doherty, K., Anderson, I. (2004). Making sense of male rape: Constructions of gender, sexuality and experience of rape victims. Journal of Community and Applied Social Psychology, 14, 85–103.
3. Kupers, T. (2005). Toxic Masculinity as a Barrier to Mental Health Treatment in Prison. Journal of Clinical Psychology, 61 (6), 713–724.
4. Larsen, M. L., Hilden, M. (2016). Male victims of sexual assault; 10 years' experience from a Danish Assault Center. Journal of Forensic and Legal Medicine, 43, 8–11.
5. McQuigg, J. A. R. (2017). The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights. London: Routledge, Oxon.
6. Križan, H. (2018). Obiteljsko nasilje. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
7. Fisher, N. L., Pina, A. (2013). An overview of the literature on female-perpetrated adult male sexual victimization. Aggression and Violent Behavior, 18 (1), 54–61.
8. Hlavka, H. R. (2017). Speaking of Stigma and the Silence of Shame: Young Men and Sexual Victimization. Men and Masculinities, 20 (4), 482–505.

9. Nyúl, B., Kende, A., Engyel, M., Szabó, M. (2018). Perception of a Perpetrator as a Successful Person Predicts Decreased Moral Judgment of a Rape Case and Labeling it as Rape. Frontiers in Psychology, 9, 2555.
10. Sleath, E., Bull, R. (2009). Male Rape Victim and Perpetrator Blaming. Journal of Interpersonal Violence, 6, 969–988.
11. Struckman-Johnson, C., Struckman-Johnson, D. (1992). Acceptance of Male Rape Myths among College Men and Women. Sex Roles, 27, 85–100.
12. Weiss, K. G. (2010). Male Sexual Victimization: Examining Men's Experiences of Rape and Sexual Assault. Men and Masculinities, 12 (3), 275–298.
13. Windom, C. S., Amess, M. A. (1994). Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. Child Abuse & Neglect, 18 (4), 303–318.

ОСТАЛА ИСТРАЖИВАЧКА ГРАЂА

Прописи

1. Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women. Доступно на: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women (приступљено 24.08.2026. године).

2. Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиљем у породици. „Службени гласник Републике Србије" – Међународни уговори, бр. 12/2013.

3. Кривични законик Републике Србије. „Службени гласник Републике Србије", бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и др.

4. Породични закон Републике Србије https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html

5. Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета. „Службени лист СФРЈ" - Међународни уговори, бр. 15/90; „Службени лист СРЈ" – Међународни уговори, бр. 4/96 и 2/97.

6. Закон о спречавању насиља у породици. „Службени гласник Републике Србије", бр. 94/2016 и 10/2023. Доступно на: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html.

7. Законик о кривичном поступку. „Службени гласник Републике Србије", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – Одлука УС и 62/2021 – Одлука УС.

САЖЕТАК

Насиље у породици представља сложен друштвени, правни и криминалистички проблем који може обухватити било ког члана породице, независно од пола и старосне доби. У стручној и широј јавности насиље у породици традиционално се најчешће посматра кроз призму жене као жртве, док положај мушкарца као жртве насиља остаје недовољно истражен и препознат. Велики проблем представљају друштвени стереотипи и очекивања везана за улогу мушкарца, због којих мушкарци могу теже препознати себе као жртву, ређе пријављивати насиље и нерадо тражити помоћ надлежних институција.

Предмет овог мастер рада јесте положај мушкарца као жртве насиља у породици, са посебним освртом на појавне облике насиља, његове узроке и последице, специфичности процеса виктимизације мушкараца, као и друштвене и правне околности које утичу на препознавање, пријављивање и процесуирање насиља према мушкарцима.

Значај истраживања огледа се управо у потреби да се насиље у породици сагледа свеобухватно, без унапред постављених претпоставки о полу жртве и учиниоца. Насиље над мушкарцима често остаје недовољно истражено а неки од разлога могу бити развијање осећаја стида и страха од осуде околине, неповерење у могућност добијања адекватне помоћи и заштите.

Основни циљ рада, првенствено, јесте да се испита и прикаже положај мушкарца као жртве насиља у породици, укаже на специфичности његове виктимизације и утврде околности које утичу на препознавање и пријављивање насиља, као и на поступање надлежних органа у овим случајевима.

Мушкарци представљају значајну, али недовољно препознату категорију жртава насиља у породици, при чему друштвени стереотипи, родне улоге и страх од стигматизације могу утицати на непријављивање насиља и додатно отежати могућност остваривања адекватне заштите од стране надлежних институција и органа.

Кључне речи: Насиље над мушкарцима; Мушкарац као жртва насиља у породици; Породица и породично насиље; Виктимизација у породици; Специфичности мушке виктимизације.

SUMMARY

Family violence represents a complex social, legal, and criminological problem that can involve any member of the family, regardless of gender and age. In professional and wider public discourse, family violence is traditionally most often viewed through the prism of women as victims, while the position of men as victims of violence remains insufficiently researched and recognized. A major problem is represented by social stereotypes and expectations related to the role of men, due to which men may find it more difficult to recognize themselves as victims, report violence less frequently, and be reluctant to seek help from competent institutions.

The subject of this master's thesis is the position of men as victims of family violence, with particular emphasis on the forms of violence, its causes and consequences, the specifics of the victimization process of men, as well as the social and legal circumstances that influence the recognition, reporting, and prosecution of violence against men.

The significance of the research is reflected precisely in the need to view family violence comprehensively, without predetermined assumptions about the gender of the victim and the perpetrator. Violence against men often remains insufficiently researched, and some of the reasons may include the development of feelings of shame and fear of judgment from the environment, as well as distrust in the possibility of obtaining adequate help and protection.

The primary aim of the thesis is, first and foremost, to examine and present the position of men as victims of family violence, to point out the specifics of their victimization, and to determine the circumstances that influence the recognition and reporting of violence, as well as the actions of competent authorities in these cases.

Men represent a significant, but insufficiently recognized category of victims of family violence, whereby social stereotypes, gender roles, and fear of stigmatization may influence the non-reporting of violence and additionally make it more difficult to achieve adequate protection by competent institutions and authorities.

Keywords: Violence against men; Man as a victim of family violence; Family and domestic violence; Victimization within the family; Specific characteristics of male victimization.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Студенткиња Теодора Ристић рођена је 13.07.2001. године у Нишу. Основну школу „Душан Радовић“ завршила је у Нишу, где је током школовања постигла резултате и освајала награде на такмичењима из српског језика и књижевности, географије и области спорта и физичког васпитања, након чега је била носилац Вукове дипломе.

Прву нишку гимназију „Стеван Сремац“, друштвено језички смер – билингвално одељење на немачком језику уписује 2016. године. Као ученица 4. године Прве нишке гимназије „Стеван Сремац“ освојила је 2. место на републичком такмичењу „Књижевна олимпијада“ након чега је била награђена од стране Његовог Краљевског Височанства Престолонаследника Александра II Карађорђевића као и Фонда за младе таленте Републике Србије. По завршетку средњошколског образовања проглашена је ђаком генерације Прве нишке гимназије „Стеван Сремац“ - генерација 2020 а потом бива награђивана Видовданском наградом од стране Града Ниша, похвалом Епархије Нишке, наградом Света Петка Градске општине Медијана. Током школовања постигла је запажене резултате како из српског језика и књижевности, затим историје, тако и из области спорта и физичког васпитања, те је била и носилац Вукове дипломе. По завршетку специјалног билингвалног одељења на немачком језику добила је потврду Амбасаде Савезне Републике Немачке о знању немачког језика на нивоу Ц1 за вештине читања, слушања и комуникације.

Основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу уписује 2020. године на терет буџета, а исте завршава 2024. године након чега стиче звање дипломираног правника. Током студирања више пута је била стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Од учешћа у пројектима посебно се издваја „Пројекат – Подршка праћењу домаћих суђења за ратне злочине фаза III – семинар Суочавање с прошлошћу: Увод у транзициону правду са посебним освртом на суђења за ратне злочине и праксу Међународног кривичног суда за бившу Југославију – МКСЈ “, потом трибина „Искуства САД и Републике Србије у борби против корупције“ у организацији Правосудног истраживачког центра, затим Акедемски модул „Жан Моне модул за европско монетарно право“ подржан

од стране ERASMUS + програма ЕУ, учешће на глобалном програму „Вештачка интелигенција и људска права“ у организацији Европског института – Универзитет у Сарланду DAAD и SEELS мреже, учешће на међународном симпозијуму „Connecting 2026“ одржаном у Црној Гори, као и учешће на Академији транзицијске правде одржаној у Пули – Хрватска. У оквиру академског ангажовања посебно се издвајају присуство предавању Виде Петровић Шкеро на тему „Независно судство – право и правда“, предавање „Судови пред међународним приватним правом – хашке конвенције“ у организацији Центра за међународно приватно право, предавање „Избори за Европски парламент“ у организацији ЕУ инфо кутка Ниш и Правног факултета у Нишу.

Школске 2025/2026 уписала је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на смеру унутрашњих послова.

Када је реч о радном искуству, годину и три месеца стажирала је у адвокатској канцеларији код адвоката Тихомира Крстића из Ниша, а остатак приправничког стажа обавља у Вишем суду у Нишу.